

SPRAVODAJ

slovenskeje speleologickeje spoločnosti

3

2010

Foto: František Musil

Spravodaj SSS 3/2010

ročník XLI

OBSAH

• Iveta Mlynáriková: 51. jaskyniarsky týždeň Špania Dolina	4
• Jaroslav Schwarz: Krasové územia okresu Banská Bystrica	9
• Alexander Lačný: Neprístupné jaskyne Smolenického krasu	14
• Alexander Lačný: Klamlivé výduchy	19
• Dušan Hutka: Speleologický prieskum tunela Dielik pri Tisovci	20
• Dušan Hutka: Tisovské jaskyne v historických prameňoch	23
• Patrik Derfiňák: Propagácia slovenských jaskýň	30
• Bohuslav Kortman: Ktorá je naša prvá jaskyniarska pieseň?	33
• Bohuslav Kortman: Benzín, ktorý nesmrdí a nedymí	37
• Rudolf Klema: Národný speleologický kongres rumunskej federácie	38
• Peter Magdolen: Európska petícia o jaskyniach	39
• Bohuslav Kortman: 12 × jaskyne nielen v Žiline	41
• Mária Ošková: Speleofotografia 2010	42
• O jaskyniarskej literatúre	44
Ponuka literatúry na sekretariáte SSS v Liptovskom Mikuláši	
Podpora edičnej činnosti	
• Jaskynovinky	46
• Spoločenské správy	47
Sedemdesiatnik Milan Obetko	
Jubilant Janko Kubiš	
Živé spomienky na Petra Mrázika a martinských jaskyniarov	
Ospravedlnenie Silvestrovi Votoupalovi	
Ampér už není mezi námi	
Hovančíkovci	
• Summary	52

Fotografie na obálke

- 1. strana obálky:** *A sme došli..., Jasovská jaskyňa. Snímka ocenená v súťaži Speleofotografia 2010.*
Foto: Pavol Kočíš
- 2. strana obálky:** *Vetva J v Jaskyni slnečného lúča na Krakovej holi, Nízke Tatry. Foto: Ondrej Ratkovský*
- 3. strana obálky:** *Studňa MDŽ v Kunej priepasti na Jasovskej planine, Slovenský kras.*
Foto: Jaroslav Stankovič
- 4. strana obálky:** *V jaskyni Skalarjevo brežno v Julských Alpách, Slovinsko. Snímka ocenená v súťaži Speleofotografia 2010. Foto: Peter Medzihradský*

Redakčná rada:	Pavel Bella, Zdenko Hochmuth, Peter Holúbek, Ján Kasák, Bohuslav Kortman, Jaroslav Stankovič, Branislav Šmída, Ján Tulis
Redakčne spracoval:	Bohuslav Kortman, e-mail: kortman@kniznecentrum.sk
Graficky upravil:	Ján Kasák, e-mail: kasak@map.sk
Adresa redakcie:	Slovenská speleologická spoločnosť, Hodžova 11, 031 01 Liptovský Mikuláš e-mail: speleo@ssj.sk
Vytlačil:	BTO print, Žilina

CONTENTS

• Iveta Mlynáriková: The 51st Caving Week in Špania Dolina	4
• Jaroslav Schwarz: Karst Areas of the District of Banská Bystrica	9
• Alexander Lačný: Caves Not Opened to the Public in Smolenice Karst	14
• Alexander Lačný: Apparent Melted Spots	19
• Dušan Hutka: Speleological Exploration of Tunnel Dielik Near Tisovec	20
• Dušan Hutka: Tisovec Caves in Historical Sources	23
• Patrik Derfiňák: Promotion and Advertising of Slovak Caves	30
• Bohuslav Kortman: Which is Our First „Caving Song“?	33
• Bohuslav Kortman: Petrol, Which Does Not Smell Nor Smoke	37
• Rudolf Klema: National Speleological Congress of Romanian Speleological Federation	38
• Peter Magdolen: The Petition to Stop Trade, Import and Export of Cave Contents	39
• Bohuslav Kortman: Twelve Times – Caves Not Only in Žilina	41
• Mária Ošková: Speleophotography 2010	42
• About Speleological Literature	44
• Caving News	46
• Social News	47
• Summary	52

Cover photos

the 1st cover photo: *And we arrived..., Jasovská Cave. Photograph awarded in the competition Speleofotografia 2010. Photo: Pavol Kočíš*

the 2nd cover photo: *Branch J in Jaskyňa slnečného lúča (Sunbeam Cave) on Krakova hoľa Mt., the Low Tatras. Photo: Ondrej Ratkovský*

the 3rd cover photo: *Studňa MDŽ (Well of an International Women's Day) in Kunia Abyss on Jasovská Plateau, Slovak Karst. Photo: Jaroslav Stankovič*

the 4th cover photo: *In the cave Skalarjevo brezno in Julian Alps, Slovenia. Photograph awarded in the competition Speleofotografia 2010. Photo: Peter Medzibradský*

Editorial board:	Pavel Bella, Zdenko Hochmuth, Peter Holúbek, Ján Kasák, Bohuslav Kortman, Jaroslav Stankovič, Branislav Šmída, Ján Tulis
Compiled by:	Bohuslav Kortman, e-mail: kortman@kniznecentrum.sk
Graphic arrangement:	Ján Kasák, e-mail: kasak@map.sk
Editing:	Slovak Speleological Society, Hodžova 11, 031 01 Liptovský Mikuláš, Slovak Republic, e-mail: speleo@ssj.sk
Print:	BTO print, Žilina

51. jaskyniarsky týždeň Špania Dolina

Iveta Mlynáriková

Nápad zorganizovať v roku 2010 jaskyniarsky týždeň vznikol v Števovej hlave pred 2 a pol rokom. Predniesol ho ostatným členom klubu, a vtedy sme si všetci uvedomili, že práve v tomto roku (2010) má náš Speleoklub Banská Bystrica (predtým oblastná skupina Harmanec a oblastná skupina Banská Bystrica) 40. výročie svojho založenia. V našom rajóne sa už raz konal jaskyniarsky týždeň, a to v roku 1976 na Jergaloch ako 17. v poradí. O to väčší bol dôvod zorganizovať túto významnú jaskyniarsku akciu a predstaviť najzaujímavejšie jaskyniarske lokality v našom pracovnom rajóne v okolí Banskej Bystrice, ktorý má rozlohu 222 km² krasových území.

Banská Bystrica a jej okolie sa v minulosti vyznačovali aktívnou banskou činnosťou, a keďže aj naša jaskyniarska činnosť je spätá s podzemím, pre zachovanie symboliky sme vybrali miesto na táborenie spojené s banskou činnosťou – na futbalovom ihrisku pri 400 m hĺbokej šachte Ludovika nad Španou Dolinou (jediné ložisko v strednej Európe, kde sa ťažila číra kovová pliešková meď). Následne prebehlo rokovanie so starostom obce Ing. Mariánom Slobodníkom, ktorý súhlasil s vybudovaním tábora na tomto historickom mieste. S myšlienkou možného stravovania, ubytovania a realizovania večerného programu v penzióne Klopačka s amfiteátrom sme sa ešte v lete 2009 vybrali za jej majiteľom na rokovanie. Sám sa čudoval, že si zaisťujeme termín na prednášky, premietanie filmov a country zábavu so skupinou Vodopád tak skoro, ale keď sa pozrel do svojho diára, zistil, že jediný voľný týždeň na ich uskutočnenie je práve termín nášho jaskyniarskeho týždňa.

Keď už bolo miesto JT rezervované, nastal čas zháňania financií na jeho uskutočnenie. Požiadali sme Úrad Banskobystrického samosprávneho kraja o poskytnutie finančných prostriedkov. Len pre zaujímavosť: okrem žia-

dosti sme prikľadali 11 príloh – hotová diplomovka, a výsledok? Doteraz (30. 9.) sme nezaznamenali žiadny príjem na našom účte z Úradu BBSK, ba ani len odpovede na našu žiadosť sme sa nedočkali od nami platených úradníkov. Ale na druhej strane podpora zo strany SSS vo výške 300 € nás potešila.

S prípravou JT sme začali v Ponickej jaskyni, ktorá mala byť ťažiskom v Ponickom krase, už na jar 2009 kopaním a budovaním tretieho vchodu – Rudolfšachty. Kopácke práce začala UDS-ka, potom ručne pokračovali naši kopáči za výdatnej pomoci Ľuboša Hraška, ktorý svojou aktivitou až do bezvedomia vždy pozdvihol kopácku morálku. Keď už bola šachta vyhlbená do 13 m, prišiel na rad žeriav, ktorý

Špania Dolina. Foto: F. Musil

osadil do šachty rúry za Števovej asistencie, a UDS-ka ich prisypala po terén. Práce išli ako po masle. Šachta ústila do chodby, ktorou sme pred pár rokmi cez druhý vchod chodili na riečisko za II. sifón. Aby sme sa na riečisko dostali aj teraz, bolo potrebné prekonať na konci chodby 4-metrový zával. Lenže na transport materiálu vyše 20 m dlhou nízkou chodbou bolo treba veľa rúk. V novembri 2009 Števo zorganizoval akciu, na ktorej sa zúčastnilo 24 jaskyniarov z JMN, z Brezna, Ružomberka a naši jaskyniari. Napriek sile jaskyniarov sa nám na riečisko nepodarilo dostať, lebo 17 jaskynia-

rov malo po troch hodinách kýbľovania v chodbe problémy s dýchaním. Akciu sme prerušili a ďalšiu sme naplánovali na január 2010. To sme však netušili, ako sa s nami „zahrá“ počasie a príroda. Neuveriteľné množstvo zrážok snehu, dažďa, prudkých odmäkov spôsobilo niekoľko prievalov povrchovej vody do Rudolfšachty, takže ďalšia veľká akcia a zatiaľ posledná sa uskutočnila 1. mája 2010. Tentoraz bolo kyslíka v chodbe dostatok, pretože pri jarnom topení snehu a prívateľných dažďoch voda otvorila z povrchu komín do Mamutieho domu za druhým sífonom, ale postup na riečisko nám znemožnilo vypadávanie horniny spoza rúry a následné zasypávanie chodby, v ktorej nás bolo 13. Pre veľké riziko závalu chodby a uväznenia ľudí v nej bola akcia predčasne ukončená. Náš plán previesť jaskyniarov JT „systémom“ Ponickéj jaskyne sa neuskutočnil pre nepriaznivé poveternostné a hydrologické podmienky. Nakoniec sme boli radi, že sme sa dva týždne pred JT vôbec dostali v jaskyni za prvý sífón. Dovtedy nám to neumožnil vysoký stav vody.

V našom rajóne máme mnoho ponorových jaskýň s vodným tokom, ktorý nám znemožňuje vstup do jaskýň za vysokého stavu vody, ako je to skoro celý tento rok. V Ponickom krase sme uskutočnili najviac prírodných akcií. Okrem exkurzie do Ponickéj jaskyne sme v tomto krase naplánovali povrchovú celodennú exkurziu formou náučného chodníka. Bolo pre ňu treba vybrať vhodnú trasu, zamerať ju GPS-kou,

Táborisko pri šachte Ludovika. Foto: F. Musil

sprístupniť ju vypílením zarastených chodníkov, vyznačiť trasu fixnými bodmi, stuhami a vytvoriť mapu celej povrchovej exkurzie s mapkami jaskýň, ktorú dostal každý účastník JT pri registrácii.

V Starohorskom krase sme uskutočnili prírodné akcie zamerané na čistenie, opravu vodného žľabu a kamenného brehu od popadaných stromov, likvidáciu starého a budovanie nového mosta cez vodný žľab pred Môcovskou jaskyňou.

V rámci revízie jaskýň v Tajovskom krase sme v priepasti Dedkovo zriadili nové kotve-

Otvorenie 51. jaskyniarskeho týždňa SSS. Foto: I. Harna

nia a natiahli nové laná a tiež vystrojili priepastovitú jaskyňu Peklo.

Deň pred začiatkom JT sme v tábore postavili vojenský stan ako útočisko pred nepriaznivým počasím. Poskytol nám ho v čase finančnej krízy zdarma člen speleoklubu Juraj Mlynárik. Potom sme do kubíkovej nádrže navozili úžitkovú vodu, v 50-litrových galónoch bola pitná voda, na futbalovej bránke sme vztýčili žrde so zástavami SSS a Speleoklubu Banská Bystrica, postavili naše stany a postupne stany prichádzajúcich účastníkov JT.

V stredu ráno (28. 7.) nás zobudilo bubnovanie dažďa na stany a príchod auta so suchými WC. V dopoludňajších hodinách sme osadili smerové šípky na vyznačenie ciest do tábora aj na lokality, nachystali sme drevo na táborák, klátky a foršne na lavičky, vyhradili miesto na parkovanie áut a zriadili recepciu. Z bezpečnostného hľadiska sme ohradili šachtu Ludovika. Majiteľ Klopačky postavil vedľa vojenského stanu prístrešok pre bufet, ktorý nám zároveň slúžil ako informačné centrum.

Jaskyniarsky týždeň otvoril Števo Mlynárik a niekoľkými slovami sa prítomným jaskyniarom prihovril aj predseda SSS Bohuš Kortman. Ledva stihol Jožko Babjak (jeden zo zakladajúcich členov nášho speleoklubu, predtým OS Harmanec) zapáliť vatru, posedenie pri nej zrušil riadny lejak, ktorý s krátkymi prestávkami trval až do rána.

29. júla (štvrtok). 7.00 – budíček, 7.30 – 8.30 raňajky v Klopačke, 8.30 – 9.00 rozdelenie na exkurzie a odchod na lokality.

Ponický kras: Ponická jaskyňa – jeden sprievodca v pod-

*Momentky z jaskyniarskeho týždňa. Rozdeľovanie účastníkov na exkurzie, jaskyniari pri Jeleneckej jaskyni. Foto: M. Šišková.
V Harmaneckej jaskyni. Foto: I. Harna*

zemí a jeden koordinátor na povrchu pre povrchovú exkurziu. Okrem krasovej planiny Drienok 20 jaskyniarov videlo Medenú jaskyňu, Jaskyňu pri šachte, Feďovu jaskyňu, Jaskyňu lovca medvedov a vyvieračku Oravecké žriedlo.

Starohorský kras: Jeleneckú jaskyňu, jaskyňu Môce a neďaleké ponory, v ktorých roky pracoval nestor starohorského jaskyniarstva Dominik Čunderlík, navštívilo 23 jaskyniarov a 3 sprievodcovia.

Harmanecký kras: povrchová exkurzia Horná a Dolná Túfna, Lastovičia jaskyňa – 3 jaskyniari, 1 sprievodca. Harmanecká jaskyňa – sprístupnený okruh.

Tajovský kras: Dedkovo, Peklo – 5 jaskyniarov a 2 sprievodcovia.

V tento deň navštívilo naše jaskyne 51 jaskyniarov s 8 sprievodcami. Niektorí jaskyniari si stihli prezrieť aj blízku Bystriansku jaskyňu či Lupčiansky zámok.

18.00 večera v Klopačke, 19.30 premietanie filmov v amfiteátri Klopačky.

Z produkcie Slovenskej televízie v Banskej Bystrici sme premietli zaujímavé filmy: Jelenecká jaskyňa, Unikátne vodné zdroje v Starohorskej a Harmaneckej doline a V podzemí Veľkej Fatry o stavbe železnice Banská Bystrica – Dolná Štubňa. Na tejto 40-kilometrovej trati je postavených úctyhodných 22 tunelov v dĺžke 12 kilometrov. Najväčší úspech zožala animácia od autora Jaroslava Scholtza Šachta Ludovika na Španej Doline – Pohľad späť. Posledný film bol tiež o šachte Ludovika, tentoraz z produkcie našich jaskyniarov, ktorí v rokoch 2003 a 2005 v nej vykonávali prieskum a zamerali ju. Svoj program si pre nás pripravilo znova aj počasie vo forme prudkých lejakov, ktoré sa spustili okolo 21. hodiny a s krátkymi prestávkami nám strpčovali život až do rána.

30. júla (piatok). 7.00 budiček – ešte stále pršalo a ľuďom sa veľmi zo stanov nechcelo, 7.30 – 8.30 raňajky v Klopačke. Rozdelenie na exkurzie sa posunulo až na 9.30, pretože o ôsmej telefonoval Ľuboš Hraško

Pred vchodom do Jeleneckej jaskyne. Foto: F. Musil

z Poník, že exkurzia do Ponickkej jaskyne nie je možná pre zatopenie I. sifónu. Podobne išiel Števo Mlynárik pred ôsmou ráno zistiť situáciu – stav potoka v Jelenci. Skonštatoval, že do jaskyne sa ešte dá ísť. Vode z potoka chýbalo 5 cm, aby siahala po dvere uzáveru. Aj napriek nepriaznivému počasiu – pršalo ešte o 10. hodine – Jeleneckú jaskyňu navštívilo 18 jaskyniarov, 5 z nich sa následne presunulo do Môcovskej jaskyne.

Náhradnou lokalitou v prípade nepriaznivého počasia bola Harmanecká jaskyňa. Do jej sprístupnených častí mohol ísť kedykoľvek každý účastník jaskyniarskeho týždňa s voľnou vstupenkou. Od Správy slovenských jaskýň sme dostali súhlas na exkurzie aj do nesprístupnených častí. Priestory za Bludným dómom a v Severnom labyrinte tak videlo v tento deň 19 jaskyniarov.

Povrchovú exkurziu po jaskyniach v Harmaneckom krase absolvovalo v piatok 7 ľudí. Jaskyňu Dedkovo navštívili so sprievodcami 4 jaskyniari.

V Ponickom krase povrchovú exkurziu samostatne absolvoval Vladimír Košel.

18.00 večera v Klopačke, 20.00 prednášky a premietanie diákov o krasových územiach Speleoklubu B. B.

Prednáškový večer začal Jaro Schwarz geomorfológiou krasového územia. Števo Mlynárik cez diapozitívy priblížil krásy podzemia v jaskyni Drienka, bohatú kvapľovú

Môcovská jaskyňa. Foto: F. Musil

výzdobu v Piskavom Janovi, Jeleneckú jaskyňu, jaskyňu Môce a Dedkovo. Ľuboš Hraško sa venoval svojej srdcovke Ponickému krasu a Ponickéj jaskyni.

31. júl (sobota). 7.00 – budíček; podaktorí sme boli hore už o piatej, keď sa nad táborom prehnala poriadna búrka. Veď bez dažďa by sme si jaskyniarsky týždeň ani nevedeli predstaviť. 7.30 – 8.30 raňajky v Klopačke, 9.00 rozdelenie na exkurzie a odchod z Klopačky.

Jeleneckú jaskyňu navštívilo 24 jaskyniarov. Voda v potoku pred jaskyňou mierne opadla a bola takmer na úrovni z 29. 7. (štvrtka).

V Môcovskej jaskyni sa bolo zablatiť 15 jaskyniarov.

Súkromnú exkurziu do Dedkova a jaskyne Peklo absolvovali 2 jaskyniari.

Pre zlepšenie počasia sa zvýšil počet jaskyniarov na povrchovej exkurzii po jaskyniach Harmaneckého krasu na 11 ľudí.

O nesprístupnené časti Harmaneckej jaskyne malo záujem 13 jaskyniarov. Počas dňa sa počasie konečne umúdrilo a do konca JT už nepršalo, čo sme všetci ocenili.

18.00 večera – guláš, 20.00 – 24.00 záver JT pri country muzike so skupinou Vodopád na Klopačke.

1. august (nedeľa) – konečne krásny deň na balenie stanov a rušenie tábora. Mnohí jaskyniari okrem balenia využili pekný deň aj na vychádzku po okolí Španej Doliny. Nám sa podarilo tábor zlikvidovať v dopo-

ľudňajších hodinách a aj my organizátori sme chceli JT zakončiť obedom v Klopačke. Ostalo nás 10 ľudí. Po výdatnom obede sme odviezli zariadenie tábora na jaskyniarsku základňu klubu – chatu v Jakube, rozlúčili sa a rozišli domov.

Celkove sa jaskyniarskeho týždňa zúčastnilo 75 registrovaných jaskyniarov, z toho 55 jaskyniarov z 19 klubov SSS, 15 jaskyniarov z 5 klubov ČSS a 5 jaskyniarov z Poľska. Keď k tomuto počtu prirátame 25 domácich jaskyniarov a organizátorov, dostaneme sa na číslo 100. Určite chcelo prísť viac

jaskyniarov, ale zlé počasie mnohých odradilo.

Príjmy:

- z účastníckeho poplatku 650 € (deti neplatili, tí, čo prišli v piatok – polovičný poplatok),
- príspevok SSS – 300 €,
- z VÚC BB nič.

Náklady na JT bez „cestákov“ boli vo výške 1230 € a zahŕňali:

- poplatok obci Špania Dolina za využitie verejného priestranstva – táborisko,
- prenájom priestorov v bašte a amfiteátra v penzióne Klopačka,
- zaplatenie suchých WC v tábore,
- nákup foršní na lavičky v tábore a drobné nákupy.

Dobří ľudia pomohli s mnohými ďalšími vecami sponzorsky: vojenský stan, mapy Ponického krasu a jaskýň k povrchovke, mapy jaskýň, smerové tabule, nástenky a pod., lano a materiál na vystrojenie priepasti Dedkovo, drevo na táborák a klátiky pod lavičky, nádrže na pitnú a úžitkovú vodu. Len pre zaujímavosť: v tábore sa minulo 250 l úžitkovej vody a 30 l pitnej vody.

Na záver sa chcem poďakovať všetkým za odvedenú drinu na prípravných akciách, za vykonanú prácu počas jaskyniarskeho týždňa, SSS za finančný príspevok a sponzorom za materiálnu pomoc. Ďakujem za účasť tým, ktorí prišli na JT v takom mizernom počasí. Verím, že sa u nás všetkým páčilo.

Podnetom na vytvorenie mapy krasových území okresu Banská Bystrica bol 51. jaskyniarsky týždeň SSS, konaný na prelome júla a augusta 2010 na Španej Doline pri Banskej Bystrici. Moji kolegovia – jaskyniari zo Speleoklubu Banská Bystrica, ktorí JT 2010 organizovali, vyvinuli na mňa cielený nátlak a napokon dosiahli, že som sa na to dal. Veď kto by už odolal týmto argumentom: a) jaskyniarsky týždeň sa blíži, b) nemáme ani poriadnu mapu krasových území a c) však to nemôže byť až také ťažké, veď si hádam dajaký geológ, čo sa tu už nejaký ten rok motá... Boli stanovené prísne termíny a ešte prísnejšie morálne sankcie (všeobecné opovrhnutie, verejný výsmech a pod.) a mapa krasových území uzrela svetlo sveta. A pretože platí „Publish or Perish!“ (Publikuj alebo zahyň!), v zmysle, čo sa nepublikuje, akoby sa ani nestalo, napísať článok a uverejniť ho v jaskyniarskom časopise už je samozrejmosť.

Pri vyčleňovaní krasových území som vychádzal z historického princípu, t. j. snažil som sa zohľadniť všetky doterajšie články zaoberajúce sa krasom okresu Banská Bystrica.

Naši jaskyniarski „starci“ boli ľudia pracovití a publikačne potencioní; na stránkach zažltnutých periodík z pol. minulého storočia sa možno dočítať neuveriteľné veci. Napriek množstvu literárnych zdrojov o krasových javoch v okrese Banská Bystrica bolo však použiteľnej literatúry nakoniec prekvapivo málo. Ani taká klasická práca, ako je napríklad článok „Krasové javy v okolí Harmanca vo Veľkej Fatre“ A. Dropu z r. 1974 (na ktorý sa dodnes odvolávajú napríklad tabule náučného chodníka k Harmaneckej jaskyni), neobsahovala to pre mňa podstatné – hranicu krasového územia.

Napokon som mohol ako zdroj použiť len jednu novšiu prácu – monografiu P. Michala (2005) „Drienocká vrchovina ako krasová krajina“, ktorou nadväzuje na staršie práce V. Lenča (1956) a v ktorej vymedzuje hranice Ponického krasu, Môlčanského krasu a Lehotského krasu.

Tieto hranice som však musel mierne korigovať. Pôvodne vyčlenený Ponický kras som premenoval na Ponický kras – západ a vyčlenil som navyše Ponický kras – východ, ako územie, kde sa vyskytujú viaceré menej významné krasové javy, viazané na polohy karbonátových tektonických brekcií (rau vakov) na báze príkrovu Drienku. Ostatné hranice krasových území okresu bolo potrebné definovať nanovo.

Ideálne je prácu začať vhodnou definíciou krasu všeobecne a definíciou konkretizovať na dané územie. Definície dostupné na webe (Wikipédia, www.minerality.sk, www.jeskyne.cz) ma príliš nenadchli, a tak som prelistoval niekoľko slovníkov, kým som narazil na geologický slovník bývalej ČSAV (J. Svoboda /ed./ a kol., 1983), kde stojí: „kras – souborný název pro území s výskytem krasových jevů povrchových i podzemních...“. Inými slovami, kde sú škrapy a jaskyne, je kras, kde nie sú – nie je kras, aj keby tam hneď bola kilometer hrubá vápencová poloha. Možno sa to vidí triviál-

Bývalý ponor tvorí vchod do Môčovskej jaskyne, patriacej do Starohorského krasu. Foto: L. Štubňa

ne, ale územie okresu Banská Bystrica je osobitě výskytom pestrej škály karbonatických hornín (pseudokras som v tomto prípade nebral do úvahy), kde bežne prechádzajú krasové javy z dolomitov do vápencov alebo kde kalový spodnojurský vápenec, zaberajúci značné plochy, pôsobí z hľadiska krasových javov úplne sterilne. Práve úvahy typu, či tú-ktorú dolomitickú polohu ešte zahrnúť do krasu alebo nie, tvorili podstatnú časť intelektuálneho úsilia pri kreslení hraníc krasových území.

Dovolím si trocha okomentovať proces tvorby hraníc krasových území aj s trocha odľahčenou diskusiou o metodike tvorby takýchto máp.

Hranice krasového územia sú determinované predovšetkým geologicky, v niektorých prípadoch aj geomorfologicky či hydrologicky. Geologická determinácia je jasná. Teda aspoň na prvý pohľad. Kde niet vápencov, ťažko nájsť vápencovú jaskyňu (tu sa vedome zaoberám len krasom viazaným na karbonatické horniny – vápence a okrajovo dolomity, všetky rozličné pseudokrasy do mapy nie sú zahrnuté).

Na druhý pohľad je to už zložitejšie. Vápence sa totiž v okrese Banská Bystrica odmietajú vyskytovať v ucelených, plošne rozsiahlych a jednoznačne ohraničených geologických celkoch – teraz si dovoľm trocha odbornej terminológie: je tu z hľadiska štruktúrno-tektonického príkoreňová zóna krížňanského príkrovu (t. j. trias a jura vo viacerých vývojových šupinách) plus na to nasunutý chočský príkrov plus vyššie príkrovy (vo východnej časti okresu Banská Bystrica je to „geologický endemit“ príkrov Drienku) a spod toho miestami (v severnej časti smerom na Donovaly) vylieza autochtónne mezozoikum – teda ide o dokonalý mix šupín hrubých pár desiatok metrov, prekladaných bridlicami a kremencami. Všetko komplikované tektonickými líniami – násunmi, ale aj blokovou tektonikou – a súčasť poprekrývané terasami Hrona. Geologická mapa tohto územia je ako plátno impresionistického umelca so záľubou v mnohofarebných mozaikovitých kompozíciách a šrafúrach.

V takomto území je ťažké byť prorokom, najmä ak kolegovia očakávajú, že vaše hranice krasu budú mať aj prospekčný význam – teda že označia územie, kde jaskyne byť môžu, a odčlenia od neho územie, kde už byť

Jaskyňa Sivá Brada v Harmaneckom krase. Ústie eróznej chodby v gutensteinských vápencoch s nánosom pre Harmanecký kras typických bielych penovcov (kašovitý sinter, „tuf“). Foto: L. Štubňa

nemôžu. To, čo sa z mapy môže zdať ako jalový dolomitický blok, býva často v teréne obdarené viacerými drobnými jaskyňami, založenými na tektonike, s perspektívou pokračovania do vápencového podložia. Neznamená to však, že by sme do krasového územia mohli a mali automaticky zahrnúť aj dolomity – tu je dobré stále si pripomínať definíciu, že kde niet krasových javov, niet ani krasu. Čiže nám zostáva len trpezlivo zisťovať, kde a na ktoré geologické jednotky sú viazané aj tie najnepatrnejšie krasové javy, a zahrnúť ich do krasových území (ďakujem svojim kolegom za krásnu digitálnu vrstvu krasových javov v súradniciach!).

Geomorfologická determinácia má skôr pomocný význam. Geomorfologickými hranicami sú napríklad hrebene pohorí, údolnice či hranice geomorfologických jednotiek. Keby hranice geomorfologických jednotiek plne rešpektovali hranice geologických jednotiek, bolo by to relatívne jednoduché, opak je však pravdou; aby som bol konkrétnejší – napríklad geologická jednotka jadrového pohoria Nízke Tatry nie je plošne totožná s geomorfologickou jednotkou rovnakého názvu. V zásade – ak je to možné a účelné – by sme však krasové územia nemali vyčleňovať naprieč geomorfologickými jednotkami (teda kras by nemal byť napríklad sčasti vo Veľkej Fatre a sčasti v Nízkych Tatrách).

Hydrologická determinácia je z veľkej časti totožná s geomorfologickou, lebo platí, že hrebene pohorí sú spravidla aj rozvodnicami povodí. K hydrologickým hraniciam len toľko:

zásadou je, aby ponory a vyvierajúce jedného krasového systému boli v jednom krasovom území.

Dali by sa nájsť aj iné kritériá, ktoré ovplyvňujú vymedzenie krasových území (napríklad také štátne hranice), ale mne bohato postačili aj uvedené tri.

Dáme si dohromady podklady a môžeme sa pustiť do diela. Na vymedzenie krasových území okresu Banská Bystrica som použil tieto podklady:

mapa jaskýň Speleoklubu Banská Bystrica (resp. bodové značky krasových javov vynesené v súradnicovom systéme),

geologická mapa územia v mierke 1 : 50 000 (miestami som si musel pomôcť aj štruktúrne-tektonickou mapou, ale nie je to pravidlom),
mapa geomorfologických jednotiek,
vodohospodárska mapa územia v mierke 1 : 50 000.

Už len vagón trpezlivosti, nejaké to kofeínové povzbudenie, tri voľné večery a mapa krasových území okresu Banská Bystrica je na svete. Samozrejme, že všetko, čo sa načmára na papier alebo pauzák, ešte treba zdigitalizovať (t. j. pripraviť vektorový polygón / polygóny v nejakom všeobecne používanom súradnicovom systéme), aby naša práca mala aj nejaký aplikačný potenciál a jej výsledkom nebol len pekný obrázok. Nedá sa nič robiť – svet ide dopredu a treba s ním držať krok. Niektorí moji kolegovia by boli najradšej, keby som im hranice krasových území naimportoval priamo z môjho počítača do ich prístrojov GPS v partičnom súradnicovom systéme.

Netreba zabudnúť na potrebu internej oponentúry – jaskyniari dokážu pripraviť nepripraveným autorom horúce chvíľky – tých „prečo toto tak a nie inak“ je niekedy až príliš. Ale diskutovať treba a vedieť sa obhájiť tiež.

Ešte posledná poznámka. Vyčlenenie krasových území sa nezaobíde bez určitej miery zjednodušenia – generalizácie. Dôležité je, aby táto miera zjednodušenia umožňovala bezproblémové a pokiaľ možno aj estetické zobrazenia hraníc krasového územia na mape (aj malých mierok), teda aby to bol podľa možnosti jeden uzavretý polygón; stále však musí mať pre jaskyniarov aj prospektný význam. Niet horšieho vysvedčenia, ako keď za vami príde kolega jaskyniar, absolútny negeológ, a donesie vám

správu o objave jaskyne akosi mimo vami práce vyčleneného krasového územia...

V tabuľke sú uvedené výsledky môjho snaženia, mapka krasových území je na obrázku.

Zoznam literatúry

- DROPPA, A. 1974: Krasové javy v okolí Harmanca vo Veľkej Fatre. Slovenský kras, 12, Martin, 59–94.
- KUBÍNÝ, D. 1990: Geologicko-tektonická pozícia Harmaneckého krasu. Slovenský kras, 28, Martin, 47–157.
- KURKA, M. 1994: Jaskyne a priepasti Tajovského krasu. Spravodaj SSS, 25, 2, Liptovský Mikuláš, 4–7.
- LENČO, V. 1956: Ponický, Môlčanský a Lehotský kras. Ochrana prírody, 11, 1, Praha, 21–29.
- MAZÚR, E., JAKÁL, J., 1969: Typologické členenie krasových oblastí na Slovensku. Slovenský kras, 7, Martin, 5–37.
- MICHAL, P. 2005: Drienocká vrchovina ako krasová krajina. Geografické štúdie, 13, Fakulta prírodných vied UMB, Banská Bystrica, 1–68.
- POLÁK, M., BUJNOVSKÝ, A., KOHÚT, M. ET AL. 1997: Geologická mapa Veľkej Fatre. Regionálne geologické mapy Slovenska 1 : 50 000. Ministerstvo životného prostredia SR, Bratislava.
- POLÁK, M. ET AL. 2003: Geologická mapa Starohorských vrchov, Čierťaž a severnej časti Zvolenskej kotliny. Regionálne geologické mapy Slovenska 1 : 50 000. Ministerstvo životného prostredia SR, Štátny geologický ústav D. Štúra, Bratislava.
- SCHWARZ, J. A KOL. 2000: Súbor regionálnych máp geologických faktorov životného prostredia regiónu Banská Bystrica – Zvolen v mierke 1 : 50 000. Záverečná správa z orientačného geologického prieskumu (záverečná správa, 8 čiastkových správ a 25 máp). Archív ŠGÚDŠ – Geofond, Bratislava.
- SLAVKAY, M. 1963: Ponický kras. Slovenský kras, 4, Martin, 57–69.
- SVOBODA, J. (ED.) A KOL. 1983: Encyklopedický slovník geologických věd. A – M. Academia Praha.
- <http://sk.wikipedia.org/wiki/Kras>
www.minerality.sk
www.jeskyne.cz

Krasové územia okresu Banská Bystrica

Krasové územie	Rozloha	Geologická stavba
Harmanecký kras	38,91 km ²	Významné krasové javy (Izbica) sú viazané na reiflinské (vrchný anis – kordevol) a gutensteinské (anis) vápence hronika (chočský príkrov). <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Harmanecká (Izbica), Horná Túfna, Dolná Túfna, Lastovičia, Bartoška, Vápenica, Previsová, Dekretova</i>
Tajovský kras	15,64 km ²	Krasové javy sú viazané na vápencové a miestami aj vápencovo-dolomitové polohy s tektonickou predispozíciou v triasových jednotkách hronika (chočský príkrov). <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Dedkovské diery, Riečanská, Peklo, Kraslica</i>
Starohorský kras	61,62 km ²	Krasové javy sú viazané na strednotriasové gutensteinské vápence hronika (chočský príkrov), okrajovo aj na tektonicky predisponované lokality v ramsauských dolomitoch. <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Jelenecká, Mócovská, Pod školou</i>
Sásovský kras	17,79 km ²	Krasové javy sú viazané na polohy jurských (liasových), prevažne krinoidových vápencov veporika (krížňanského príkrovu), vystupujúcich uprostred slienitých vápencov a bridlíc mrázničného súvrstvia (spodná krieda). <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Netopierska, Kaplnka, Žajdlíkov hostinec</i>
Podkonický kras	25,98 km ²	Krasové javy sú viazané na triasové polohy vápencov rôzneho vývoja – reiflinské, steinalmské, gutensteinské vápence hronika (chočského príkrovu). <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Pod Kopcom, Pod Vysokou</i>
Medzibrodský kras	3,11 km ²	Zriedkavé krasové javy sa nachádzajú na styku hronika tvoreného ramsauským dolomitom (stredný trias) a veporika (krížňanský príkrov), zrejme s tektonickou predispozíciou. <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Večernica</i>
Ľubietovský kras	7,27 km ²	Zriedkavé krasové javy sa nachádzajú v polohách podhradských vápencov triasového veku nachádzajúcich sa uprostred mohutného súvrstvia ramsauských dolomitov veporika (krížňanský príkrov – stredný trias). <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Kupčovie izbička</i>
Kras Mokrej Driekyne	5,21 km ²	V tektonicky zložitej zóne prikoreňových častí krížňanského príkrovu sa krasové javy objavujú v jurských vápencových členoch tektonických šúpín. <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Pískavý Jano</i>
Lehôtsky kras	13,16 km ²	Výčlenenie tohto krasového územia je skôr podmienené geomorfologicky než geologicky. Tektonicky zložitá prikoreňová zóna krížňanského príkrovu so šúpanami rôznych vývojev je čiastočne prekrytá hronikom (chočský príkrov) a silicikom (príkrov Drienku). Krasové javy sú vyvinuté v rôznych geologicky neidentických pozíciách. <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Drienka, Ponor pri senníku, Ponor UDS</i>
Ponický kras – východ	13,28 km ²	Krasové javy vo východnej časti Ponického krasu sú viazané na polohu karbonátových tektonických brekcií (rau vakov) neurčitej stratigrafickej pozície, vyvinutých na báze silicika (príkrovu Drienku). <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Hanoška, Horné a Dolné Sukové</i>
Ponický kras – západ	9,89 km ²	Krasové javy západnej časti Ponického krasu sú viazané na litologicky pestré svetlé krinoidové a sivé vápence silicika (príkrovu Drienku) – wettersteinské vápence, reiflinské vápence, steinalmské vápence a gutensteinské vápence triasového veku. <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Ponická, Medená, Pri šachte, Fedova, Starý Drienok, Lovca jaskynných medvedí</i>
Môlčanský kras	8,59 km ²	Krasové javy sú viazané najmä na gutensteinské vápence hronika (chočského príkrovu). <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Sálkovská, Pokladová</i>
Čačinský kras	1,77 km ²	Ojedinelé krasové javy sú viazané na blok raminských vápencov hronika (chočského príkrovu), budujúcich kopec Stráň. <i>Najvýznamnejšie jaskyne: Na Stráni</i>

Pozn.: Krasy Ponický, Môlčanský a Lehotský vyčlenil P. Michal (2005), ostatné krasy uvedené v tomto prehľade vyčlenil J. Schwarz (2010). Kras označený Ponický kras – západ (J. Schwarz, 2010) sa kryje s pôvodne vyčleneným Ponickým krasom (P. Michal, 2005).

Neprístupné jaskyne Smolenického krasu

Alexander Lačný

Smolenický kras sa spája zväčša s jedinou verejnou prístupnou jaskyňou na západnom Slovensku – jaskyňou Driny a povedľa nej ležiacou Malou jaskyňou, v ktorej sa nachádza Speleobar. Niet sa čomu diviť, pretože Smolenický kras je územie malého rozsahu (7 km²) a krasové jary sú tu zastúpené v menšej miere. Cieľom tohto článku je priblížiť tunajší kras z pohľadu práve verejnosti neprístupných jaskýň.

Stručná charakteristika krasu

Smolenický kras sa rozprestiera na východnom okraji Malých Karpát. Na severe hraničí s Plaveckým krasom a na juhozápade prechádza do Kuchynsko-orešanského krasu. Tieto tri krasy sa niekedy zvyknú označovať aj ako „Kras Bielych hôr“ (Stankoviansky, 1974).

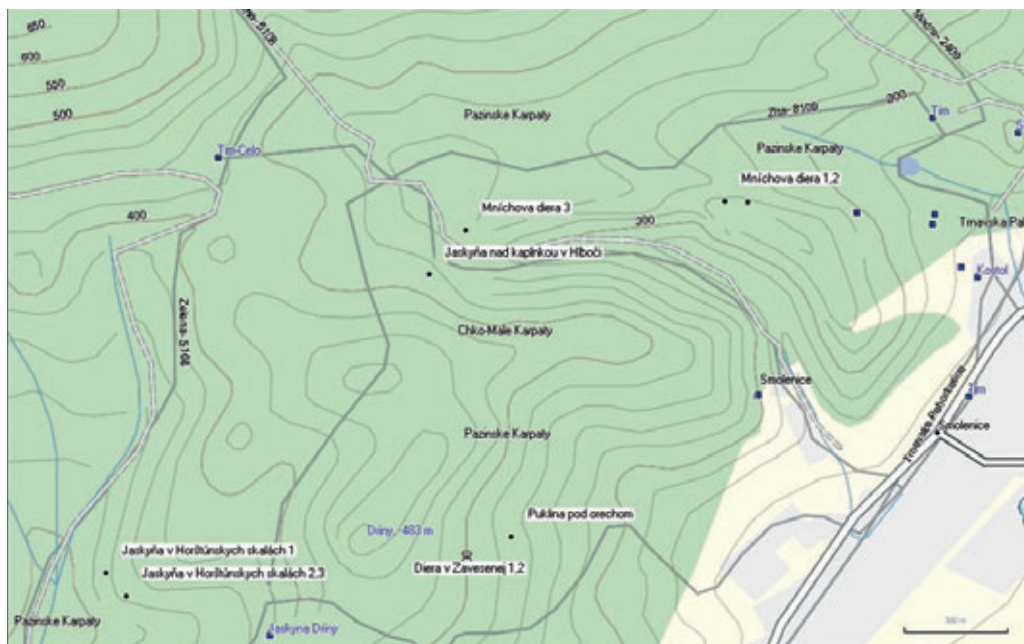
Súvrstvie je monoklinálne sklonené na sever – severozápad a ponorené pod štruktúru Plaveckého krasu. Kras tvorí zvyšok okrajového pedimentu, ktorý je zachovaný lokálne aj na východnom okraji Malých Karpát. Stráňové toky neskôr premodelovali a rozčlenili vápencový masív na niekoľko vyvýšenín – Jahodník,

Driny, Cejtach, Molpír a Kalvária. Dnes sú tieto vyvýšeniny oddelené prevažne suchými údoliami (Mitter, 1983).

Kras sa tu viaže na pestrú škálu vápencov vysokej série jurského až spodnokriedového veku.

Z histórie prieskumov v Smolenickom krase

O prvých prieskumných aktivitách v Smolenickom krase sa dozvedáme pri objavných prácach práve v súvislosti s jaskyňou Driny v roku 1929 od ich objaviteľov I. Vajsábla a J. Baniča. Ďalší speleologický prieskum tu vykonávali v 50-tych rokoch minulého storočia Dr. A. Droppa a J. Majko, ktorí sa okrem jaskyne Driny zaoberali i prieskumom okolitých jaskýň a ostatných krasových fenoménov (Droppa, 1952). V neskoršom období bol výskum okolitých jaskýň iba sporadický, vykonávaný sprievodcami z jaskyne Driny, a neskôr tu B. Šmída sondoval v jaskynkách v okolí Drín. Od roku 2006 pracovali členovia OS Dolné Orešany v Jaskyni v Horštúnskych skalách a v Pukline pod orechom.

*Skromná krasová výzdoba
Diery v Zavesenej 1. Foto: A. Lačný*

Diera v Zavesenej 1, 423 m n. m., dl. 7,5 m. Postupujúc turistickým chodníkom od jaskyne Driny smerom do Smoleníc sa nám po asi 300 metroch zľava zjaví skalná stena. Priamo v nej sa nachádzajú Diery v Zavesenej. Hneď prvá, dlhá 7,5 metra, je Diera v Zavesenej 1. Puklinovo-korózna jaskyňa s pizolitovou výzdobou je založená na poruche A 308°. Pokračovanie je zasutinené. Pred jaskyňou sa nachádza vyťažená kopa. Pracoval tu I. Vajsábel s J. Baničom a neskôr pri sprístupňovacích prácach v jaskyni Driny Dr. A. Droppa s J. Majkom. Našli sa tu archeologické pozostatky.

Diera v Zavesenej 2, 430 m n. m., dl. 4,5 m. Diera v Zavesenej 2 sa nachádza v tom istom skalnom hrebienku ako Diera v Zavesenej 1 – asi 30 metrov na severovýchod. Ide o puklinovo-koróznú jaskyňu s dĺžkou 4,5 metra, ktorá vedie pozdĺž hrebienka v smere A 219°. Puklina smeruje nadol k Trampskému previsu. Jaskyňa mohla vzniknúť gravitačným rútením jedného z blokov skalného hrebienka.

Vodou zarezaný strop v Pukline pod orechom. Foto: A. Lačný

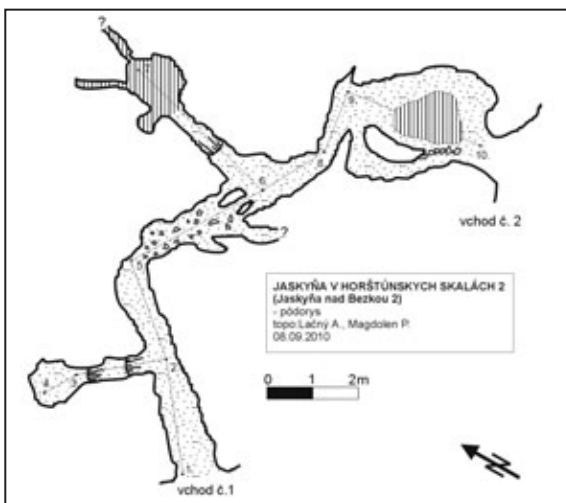
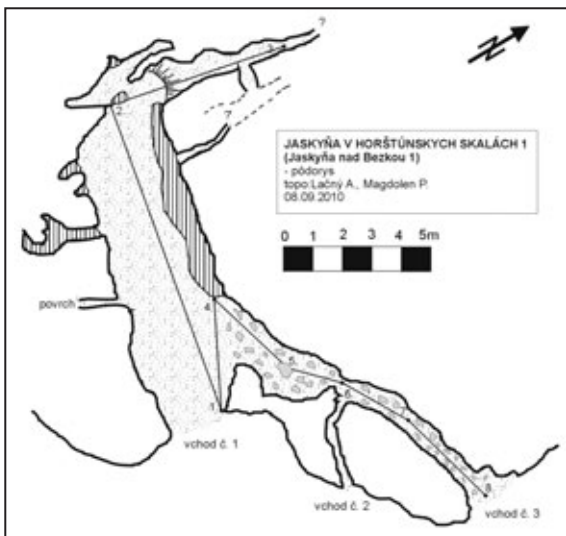
Profil chodby v Pukline pod orechom. Foto: A. Lačný

Puklina pod orechom, 360 m n. m., dl. 31 m. Pokračujúc po turistickom chodníku od Dier v Zavesenej odbočíme po asi 350 metroch doprava. Orientačným bodom nám môže byť aj výrazne sa tiahnuca vyvýšenina, v ktorej cípe sa jaskyňa nachádza. Jaskyňa fluviokrasového pôvodu je známa odnepamäti, čo dokladajú i nálezy z neolitu. Pred jaskyňou sa nachádza obrovská halda vyčarženého sedimentu. Okrem iných tu pracovali aj brigádnici z jaskyne Driny, ktorí nadviazali na práce z minulosti. Hlavná porucha je v smere A 230° a na nej vytvorená chodba tu dosahuje výšku 2,5 metra a šírku 2 metre. V najnižšom bode jaskyne je vyhlbená pracovná sonda s citeľným prievanom. Jaskyňa je zväčša vyplnená červenou terra rossou.

Jaskyňa v Horštúnskych skalách 1 (Nad Bezkou 1), 335 m n. m., dl. 33 m. Otvor sa nachádza v skalnom masíve na Horštúnskych skalách, asi 150 metrov východne od RZ Záruby. Jaskyňa je fluviokrasového pôvodu. Pozostáva z rozsiahlejšej sienky, ktorá sa tiahne v smere do masívu. Na konci tejto sienky sa nachádzajú tri vyerodované kanály smerujúce na sever. V strednom z nich boli vykonané sondážne práce s výsledkom, že kanál sa zužuje do neprielezna, je tu však citeľný prievan. Sama jaskyňa má až 3 vchody ústiace k povrchu. Na povrchu nad jaskyňou vidno rozsadlinu, ktorá do nej ústi.

Jaskyňa v Horštúnskych skalách 2 (Nad Bezkou 2), 320 m n. m., dl. 24 m. Postupujúc od Jaskyne v Horštúnskych skalách 1 na juhovýchod asi po 100 metroch sa v skalách nachádza otvor do Jaskyne v Horštúnskych skalách 2. Jaskyňa je fluviokrasového pôvodu a má dva vchody. Iba jedna z chodieb smeruje do masívu, končí sa však neprieleznou úžinou.

Jaskyňa v Horštúnskych skalách 3 (Nad Bezkou 3), 323 m n. m., dl. 5 m. Jaskynka nachádzajúca sa asi 6 metrov vľavo od Jaskyne v Horštúnskych skalách 2 má dva otvory a možno sa domnievať, že geneticky súvisí s vedľajšou jaskyňou.

Skupinka jaskyniarov pracujúca v Jaskyni v Horštúnskych skalách 1. Foto: A. Lačný

Mníchove diery a krasová dolina Hlboča

Všetky tri Mníchove diery sa nachádzajú v krasovej doline Hlboča v jej severnom svahu. Sú fluviokrasového pôvodu a v minulosti fungovali ako ponory niekdajšieho povrchového toku, ktorý tiekol údolím Hlboče (Droppa, 1952). Činnosť tohto toku netrvala pravdepodobne dostatočne dlhý čas na vytvorenie väčších jaskýň a tok pokračoval vo svojom zarezávaní sa do podlažia. V súčasnosti sú preto jaskyne niekoľko desiatok metrov nad suchým údolím. Silu týchto procesov naznačujú obrie hrnce s priemerom aj 1,5 metra na začiatku doliny nad občasným vodopádom.

Mníchova diera 3, 350 m n. m., dl. 9,5 m. Nachádza sa na severnom svahu krasovej doliny Hlboča, 60 metrov severovýchodne od občasného vodopádu. Z väčšieho jaskynného otvoru jaskyňa pokračuje úzkou puklinou v smere A 30°, širokou miestami iba cca 30 centimetrov, do úplného zúženia. Pri jej konci vychádza spod skál výraznejší prievan.

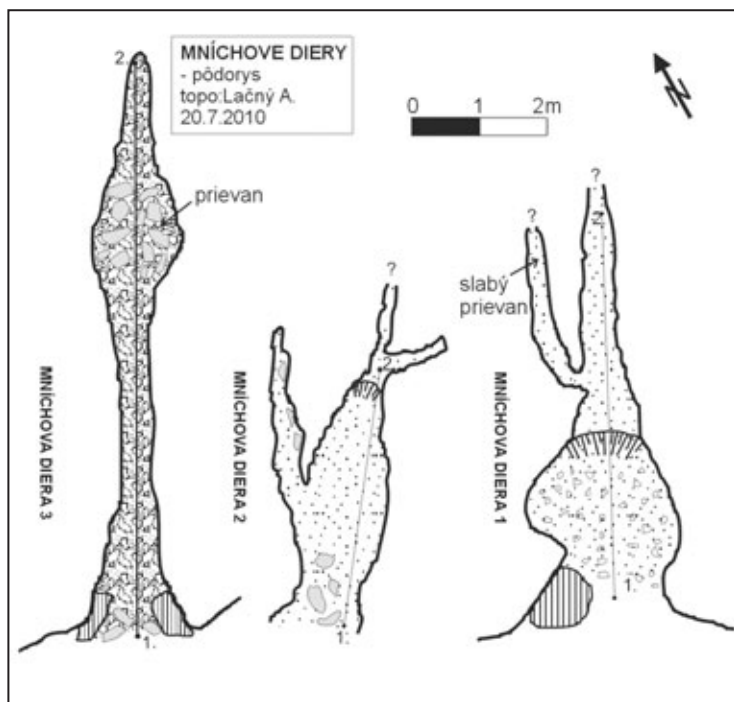
Mníchova diera 2, 339 m n. m., dl. 5 m. Leží v tom istom svahu 750 metrov východne od Mníchovej diery 3. Ide takisto o fluviokrasovú jaskyňu. Steny zdobia pizolity a sú tu zastúpené aj erózne stropné formy. Jaskyňa sa tiahne do masívu v smere A 40° až do nepriehľadnosti. Povedľa hlavnej sienky zľava vedie úzka chodbička.

Mníchova diera 1, 369 m n. m., dl. 10 m. Leží 50 metrov východne od Mníchovej diery 2. Vchod akoby tvoril veľký krútnavý hrniec. Na stropoch vidno stopy po erózii. Jaskyňa sa neskôr rozvetvuje na dve úzke chodbičky smerujúce do masívu. V jednej z nich je citeľný prievan. Jaskyňa je často navštevovaná, čoho dôkazom sú zadymené steny a strop jaskyne.

Veľmi ťažko prístupný vchod do Mníchovej diery 3.

Foto: A. Lačný

Vchod do jednej z Mníchových dier. Foto: A. Lačný

Pohľad na krasovú dolinu Hlboča od Molpíra. Foto: A. Lačný

Lesník Obúlaný ukazuje zavalený vstup, kde by mala pokračovať Jaskyňa nad kaplnkou v Hlboči. Foto: A. Lačný

Jaskyňa nad kaplnkou v Hlboči, 385 m n. m., dl. 2 m. Jaskyňa sa nachádza v južnom svahu krasovej doliny Hlboča nad umelo vytvorenou kaplnkou, ktorá je vytesaná na začiatku doliny. Jaskyňa bola lokalizovaná okolo roku 2007 za pomoci lesníka M. Obúlaného zo Smoleníc. Od dĺžky 2 metre je zasypaná sedimentom a 15 metrov v smere ku kaplnke sa nachádza ďalší, momentálne zasypaný jaskynný otvor na tektonickej poruche A 180°. Podľa tvrdenia lesníka bol vchod v minulosti priechodnejší. Zároveň však môže ísť o torzo jaskyne, príp. o zasypané abri.

Speleologické možnosti v krase

Najväčšiu nádej na úspech v speleologickom prieskume Smolenického krasu predstavuje sama jaskyňa Driny, ktorá môže priniesť ešte zaujímavé objavy. Čo sa týka ďalších jaskýň, netreba zabúdať na Puklinu pod orechom, ktorá svojím charakterom môže prispieť k poodhaleniu súvislostí v tomto krase. V prípade Mníchových dier by pre veľmi úzke pukliny boli práce náročné a nie je zaručený úspech postupu, i keď citelný prievan by mohol prieskumníkov doviesť do väčších priestorov. Napokon by mohlo byť zaujímavé pokračovať v prácach v Jaskyni v Horštúnskych skalách 1 a zistiť tak viac o tejto jaskyni.

Použitá literatúra

- DROPPA, A. 1952. Kras a jaskyne Malých Karpát. Sprievodca Slovakotouru. Tatran, Bratislava, 63–138.
- Geologická mapa SR.
- MITTER, P. 1983. Geomorfologická rajonizácia krasu Malých Karpát, Slovenský kras, 21, 3–34.
- STANKOVIANSKY, M. 1974. Príspevok k poznaniu krasu Bielych hôr v Malých Karpatoch. Geografický časopis, 26, 3, 241–257.

Jednou z možností hľadania potenciálnych jaskynných otvorov sú odtočené miesta (výduchy) vyskytujúce sa na povrchu so snehovou pokrývkou. Princíp vzniku je veľmi jednoduchý – rozdiel teplôt medzi dutinou a okolitým prostredím. Práce mnohých jaskyniarov poukazujú na úspešnosť tejto metódy. Preto sme ju vyskúšali aj v našich malokarpatských podmienkach s veľmi zaujímavým výsledkom.

Niekedy začiatkom roku 2005 nám Peter Halenár ukázal miesto na východnom svahu Komberka, kde sa podľa tvrdenia Pavla Nemčeka nachádza zasýpaná jaskyňa. Treba len pripomenúť, že na Komberku je krasová plošina posiatá závrťmi, a preto bola pre nás lokalita veľmi zaujímavá.

Sondu sme začali kopať ešte v roku 2005 v skalách na mieste, ktoré určil P. Halenár. Práce však nepriniesli žiadaný výsledok a my sme sa dostali do nepriepustných častí bez výrazného pokračovania. Sondu sme nazvali podľa diery od líšok a jazvecov ako Líštie diery nad kúpaliskom.

Sporadicky sme na lokalitu chodievali a hlavne v zimných mesiacoch sme si v jej okolí všimli intenzívne výduchy, ktoré sa objavovali asi 8 metrov severozápadne od sondy. Výduchy boli viditeľné aj pri cca 30-centimetrovej nádielke snehu.

V jarných mesiacoch roku 2010 sme sa rozhodli otvoriť nad spomínanými výduchmi sondu. Výkop vo svahu dosahoval rozmery

Výkopové práce. Foto: M. Zvonár

3 × 2 metre – to preto, aby sme zachytili čo najväčší priestor nad výduchmi. Kopali sme v ilovitej zemine s menšími kameňmi. Práce postupovali pomerne rýchlo a ojedleho sa pred nami asi v hĺbke 2 metre začala otvárať malá, asi 20-centimetrová chodbička, ktorú sme začali rozširovať. Medzi nami zavládlo nadšenie, že predsa sa tu môže niečo zaujímavé nájsť. Po rozšírení sa dalo do chodbičky naplaziť. Na naše prekvapenie sme však zistili, že chodbička sa rozvetvuje na dva smery – jeden ku skalám, kde sa nachádzajú otvory od zvierat, a druhý do masívu; tam sa však po 1 metri končí. Chodbička je prevažne v zemine, iba jednu stranu tvorí kompaktný vápenec. Vytvorili ju zvieratá, čo dokazujú všadeprítomné škriabance na stenách.

Žiadnu novú jaskyňu na Komberku sme teda neobjavili. Pozoruhodná je však veľkosť podzemných priestorov vytvorených jazvecmi či líškami. Normálne stavaný jaskyniar sa môže nimi bezproblémovo plaziť niekoľko metrov.

Na záver poučenie: výduchy nachádzajúce sa v blízkosti zvieracích obydľí už budeme brať s rezervou...

Väčší výdych, kde sme neskôr začali výkopové práce.

Foto: A. Lačný

Profil chodbičky.

Foto: A. Lačný

Speleologický prieskum tunela Dielik pri Tisovci

Dušan Hutka

Od polovice tridsiatych rokov 20. storočia sa zhoršovala medzinárodná situácia v Európe. Mníchovský diktát a neskôr Viedenská arbitráž (2. 11. 1938) spôsobili pripojenie časti Slovenska (10 390 km²) k Maďarsku. Po okupácii južných území bolo prerušené železničné spojenie medzi dolinami Gemera a Malohontu, ako aj prepojenie stredného a východného Slovenska a cestovať vlakom sa dalo len cez Maďarsko.

Z týchto dôvodov bolo rozhodnuté (6. marca 1940) spojiť doliny výstavbou železničnej trate z Revúcej do Tisovca. Následne sa mala modernizovať a zmeniť trasa železnice na Pohronskú Polhoru a Brezno. Gemerskými spojkami mala byť prepojená existujúca železničná sieť ako náhrada za časť trate Muráň – Plešivec a prepojenie Dobšinej s Rožňavou. Spočky mali byť tri – na spomínanom úseku Tisovec – Revúca, Chyžnianska Voda (dnešný Lubeník) – Slavošovce a Štítnik – Nižná Slaná. Na celej trase boli vybudované nádherné inžinierske diela, ktoré si zaslúžia náš obdiv. Okrem tunela pod Dielikom (2003 m) a tunela pod Kášterom (770 m) je to Koprášsky tunel (400 m) a Slavošovský tunel (2400 m). Najkrajšia stavba na celej trati je asi Koprášsky viadukt v dĺžke 230 metrov, ktorý prekonáva údolie pri obci Magnezitovce vo výške 38 metrov, ale zaujímavé sú aj ďalšie mosty, zárezy, násypy, zárubné a oporné múry, ktoré sa postavili v zložitom teréne počas výstavby železnice.

Slávnostné začatie stavby železničnej trate za účasti ministra dopravy a verejných prác Júliusa Stana bolo 10. novembra 1940 v lokalite Šťavica, tradičnom mieste oddychu a majálesov. Časť trate, ako aj nová cesta na Muráň sa mali vybudovať okrajom tohto oddychového areálu s prameňom dobrej minerálnej vody.

Išlo o veľkú udalosť v živote Tisovca, pri ktorej účinkoval spevokol, boli prítomní žiaci miestnych škôl a občania mesta. Na slávnosti sa zúčastnil aj Ferdinand I. (1861 – 1948), bývalý bulharský cár.

Samotná stavba bola rozdelená na tri stavebné úseky. Prvý úsek trate stavala firma Ing. Ladislava Hitscha, druhý úsek s tunelom pod sedlom Dielik firma Ing. Lozovský a Štefanec a tretí úsek s tunelom pod Kášterom v dĺžke

Stavitelia pri otváraní výstavby tunela.
Fotoarchív D. Hutku

770 metrov stavala firma Jaroslava V. Velfika. Tá začala tunel raziť 21. decembra 1940 a prerazený bol 26. septembra 1941.

Výstavba tunela pod sedlom Dielik bola mimoriadne náročná pre zložité geologické podmienky. Toto sedlo v nadmorskej výške 579 m vytvorila erózia v priestore muránskeho zlomu, oddelujúceho vápence Muránskej planiny od kryštalinika Stoličných vrchov. Reálne sa výstavba začala 16. januára 1941. Napriek zložitým geologickým podmienkam tunel prerazili 15. 4. 1944. Prevažnú časť tunela budovali z tesaných skál v kombinácii s betónom. Priemerný rozmer tesaného kameňa v telese tunela je od 50 do 90 cm pri hrúbke 30 – 35 cm. Na výstavbu tunelovej rúry bolo použitých približne 175 000 kusov tesaných kamenných

Vchod do tunela. Foto: D. Hutka

kvádrov, bez zárubných (oporných) múrov a kanálov. Portál tunela zhotovili z 35 kusov tesaného travertínu rozmerov 80 – 110 × 70 × 40 cm. Oválny prierez tunela je 550 × 650 cm, spodok má šírku 450 cm. Približne polovica tunela klesá smerom k Tisovcu a druhá polovička smerom k Muráňu. Stredom po celej dĺžke sa tiahne otvorený odvodňovací kanál (50 × 80 cm). Kým smerom na Muráň sa od portálu urobili takmer 10 m vysoké a 1,4 m hrubé zárubné múry, ako aj iné úpravy a voda má možnosť voľne vytekať, prístup z tisovskej strany do tunela ostal nedokončený. Neboli spravené zemné práce ani zárubné múry, a preto sa pred portálom tunela, ktorý je pod úrovňou terénu, hromadila voda. V minulosti voda voľne otekala do blízkeho potoka odvodňovacou smerovou štôľňou vystuženou drevom, tá sa však neskôr zavalila. Na jar 1992 som si všimol, že na poľnej ceste, ktorá prechádza ponad tunel, sa vytvorila doslova studňa s hĺbkou niekoľko metrov a priemerom približne 150 cm. Bolo to asi 10 m od portálu a bolo vidieť, že v strope chýbajú tri-štyri tesané kamene. Z vody postupne vyrastala pyramída zeminy. Ako sa otepilo, diera nad tunelom sa zmenila na široký závrť a pyramída zeminy dosiahla v tuneli strop. Časom sa deštrukcia klenby zväčšila a zemina uzatvorila celý prierez tunela. Dnes, po 18 rokoch, je nad portálom 6 – 8 m hlboký závrť s priemerom 12 × 15 metrov. Za týmto závalom, ako aj pred ním sa akumuluje voda, ktorá nemá kde odte-

kať. Hladina vody stúpila tak, že zatopila celý portál. Vstup do nezatopenej časti tunela je preto možný len z muránskej strany.

Tunel (dĺžka 2003 m, 500 m n. m.) čiastočne prechádza cez krasové horniny a v jeho tesnej blízkosti sa nachádzajú dve významné jaskyne. Najbližšia je Husleho jaskyňa (č. 24, 520 m n. m.) s dĺžkou 133 m, ktorá sa nachádza v malom kameňolome a odkryli ju pri ťažbe vápenca počas výstavby železničnej trate. V minulosti bola označovaná aj ako Tunelová jaskyňa. Pôvod jej terajšieho názvu sa nám nepodarilo zistiť, ale podľa niekto-

rých pamätníkov je pomenovaná po neznámom huslistovi z Muráňa. V jej blízkosti sa nachádza niekoľko menších jaskýň, označovaných ako Husleho č. 1 – 6. Významná je jaskyňa Dielik (č. 110, 580 m n. m.) v dĺžke 223 metrov, známa z čias 2. svetovej vojny, keď slúžila ako úkryt partizánom počas bojov v SNP. Všetky sú vo svahu na severnej strane tunela.

Blízke jaskyne, ako aj zložité geologické podmienky sa prejavujú aj na samej stavbe tune-

Tunel v zimných mesiacoch. Foto: D. Hutka

Krasová výzdoba v odvodňovacích kanálikoch. Foto: D. Hutka

la. Za takmer 70 rokov od jeho postavenia sa v ňom vytvorili pekné sintrové náteky, ktoré na mnohých miestach takmer zakryli pôvodný stavebný kameň. Neustále prekvapkávanie vody vytvára kvapľovú výzdobu, za ktorú by sa nemuseli hanbiť ani mnohé jaskyne. Zaujímavosťou je aj sfarbenie výzdoby najmä tam, kde ostalo drevo a zvyšky stavebného železa. Najväčší problém pre tunel sú však množstvá vody, ktoré vytekajú z malých (20 × 30 cm) odvodňovacích kanálov v stenách a narušujú použitý kameň a najmä betón. Predpokladáme, že voda má súvis zo spomínanými jaskyňami. Mnohé z odvodňovacích kanálikov, ktoré sú približne každé dva metre, majú zmenšený prierez následkom splavovanej zeminy a štrku. Ale upchávanie a znižovanie prierezu kanálikov spôsobuje aj kvapľová výzdoba, ktorá sa v nich vytvára. Aký je stav druhej, zatopenej časti tunela, v súčasnosti nevieme zistiť. Pred zavalením západného portálu niekoľko odvážnych jednotlivcov túto zatopenú, takmer kilometrovú časť splavilo. Výsledky ich misie nie sú známe.

Po skončení 2. svetovej vojny nám boli južné územia Slovenska vrátené a rozostavaná výstavba železničnej trate sa oficiálne zastavila 31. 12. 1948. Odvtedy boli rôzne návrhy na využitie tunela pod sedlom Dielik. Od dokončenia a obnovenia trate, cez sklady na zeleninu a ovocie až po vojenské využitie – tunel mal slúžiť

ako kryt na raketu. Zaujímavým nápadom bolo využiť trať Revúca – Tisovec a najmä tunel ako cyklotrasu. Isté je, že tunel bez údržby pomaly chátra a je len otázkou času, kedy dôjde k jeho výraznejšiemu poškodeniu.

Dňa 28. januára 1993 sa tu objavilo významné zimovisko netopierov. Roku 1994 bol tunel vyhlásený za chráne-

ný areál s výskytom 11 druhov zimujúcich netopierov. V rokoch 1993 – 1997 sa počet hibernujúcich jedincov pohyboval od 2000 do 10 000 ex. Pre nadmernú návštevnosť a klesajúci počet netopierov bol vstup do tunela uzatvorený mrežami. Tie však návštevníci stále poškodzujú a násilne otvárajú. Členovia Speleoklubu Tisovec tunel príležitostne kontrolujú a dokumentujú stav tejto zaujímavej technickej pamiatky.

Literatúra

- HUTKA, D. 2003: Tisovské záhady a tajomstvá, časť 37, Tisovský mesačník, 12.
- LACKO, R. 1996: Ozubnicová trať Tisovec – Pohronská Polhora. NADAS AFGH, Vrútky, 39–46.
- Školská kronika rímskokatolíckej erárnej ľudovej školy v Tisovci (Hámor) 1920 – 1953.
- Školská kronika štátnej meštianskej školy v Tisovci 1919 – 1943.
- UHRIN, M., HAPL, E. A KOL. 2002: Prehľad zimovísk netopierov Muránskej planiny. Vespertilio, 6, 103.
- VLČEK, L., HUTKA, D., PAVLÍK, J. 2006: Zhodnotenie pol storočia speleologického výskumu lokality Dielik, Spravodaj SSS, 2, 18.
- VLČEK, L. 2008: Geologická charakteristika jaskyne Dielik na Muránskej planine. Aragonit, 13/2, 10.

Tisovské jaskyne v historických prameňoch

Dušan Hutka, Speleoklub Tisovec

Mesto Tisovec sa nachádza vo významnej krasovej oblasti Muránska planina. Okolité hory sú bohaté na množstvo jaskýň. Pôvodní pravekí obyvatelia, ktorí vybudovali osadu na vrchu Hradová, jaskyne poznali a navštevovali ich. Potvrdilo sa to najmä počas výskumu pravekej osady kyjaticekej kultúry, ako aj stredovekého hradu. V niektorých jaskyniach sa našli úlomky a časti keramiky. Častejšie sú však stopy po návštevách najmä z 18., 19. a 20. storočia, kedy prví „jaskyniari“ či návštevníci zanechali na stenách niektorých jaskýň stopy v podobe množstva podpisov, odkazov a kresieb. Mnohé sú datované a majú historickú výpovednú hodnotu. V niektorých historických záznamoch sa tiež spomínajú nálezy drobných artefaktov. Väčšina zaznamenaných či opisovaných nálezov sa postupom času stratila a ich historickú hodnotu nevieme potvrdiť.

Medzi prvé písomné zmienky, kde sa nepriamo spomínajú jaskyne, patria tisovské povesti. Najčastejšie sa spájajú s vrchom Hradová a so zaniknutým stredovekým hradom. Najstaršia písomne zaznamenaná povesť je z roku 1745 od neznámeho autora, ktorého rukopis našiel na pôjde v roku 1928 roľník Samo Kubove. Niektoré tisovské povesti začiatkom 20. storočia zapísal zberateľ Gustáv Reuss a neskôr doplnil a spracoval miestny učiteľ Pavol Hudec, ako aj literárny historik Ján Vladimír Ormis (1903 – 1993). V zaznamenaných povestiach sa často spomínajú pivnice, studne, podzemné chodby a temnice. Pritom výskum odhalil, že Tisovský hrad nebol stavebne dokončený a ani funkčný. Nenachádza sa na ňom ani jedna pivnica či umelý podzemný priestor. Je tu však veľa jaskýň, pritom niektoré vyzerajú ako dielo ľudských rúk. Niektoré sa dajú podľa zaznamenaných povestí identifikovať. Napríklad povesť o „poklade a pivnici na Hradovej“ hovorí, že *v Okrúhlejšej skale zo strany Furmanca asi na jeden láchtor vysoko je veľká diera, do ktorej sa môže vopchať i zohnutý chlap. Pár láchtorov vraj ide rovno, potom sa spustí dolu*

ako dáky komín. Ten vedie až do pivnice, ktorej východ je až v Rejkovom... Povesť sa končí: Mnohí ľudia tam už kopali, dostali sa po povrazoch až do spomínaného komína, ale až podnes nikto nič nevie o pivnici... Dnes presne vieme, o ktorú jaskyňu v povesti ide.

Samotný hrad a spomínané podzemné priestory či jaskyne v okolitých horách súviseli veľmi často s hľadaním pokladov. Najstaršie zaznamenané hľadanie či kopanie pokladov na Hradovej je z roku 1800. Kopáči vraj našli podzemné izby. Zaznamenané sú aj niektoré väčšie či menšie nálezy, ktoré sa časom stratili a nemožno ich bližšie zaradiť. Mohlo ísť o stredoveké, ale aj praveké artefakty. Autor ich však podrobnejšie neopisuje a ich osud je neznámy. Takmer vo všetkých prípadoch sa Hradová spomína ako celok a nie je známe ani približné miesto nálezov.

Autori, ktorí v minulosti zaznamenali, opísali alebo skúmali jaskyne, sa väčšinou zamerali na verejne známe či veľké jaskyne. Pri svojich písomných prácach sa tisovského a muránskeho krasu dotkli len okrajovo. Z najstarších by sa dala spomenúť cestovná správa Jakuba Buchholtza (1696 – 1758), ktorá vyšla roku 1787 a spomína v nej jaskyňu v dĺžke 250 krokov pri Muránskej Hute. Jaskyňu podľa neho opísal Samuel Tomášik v roku 1872 takto: *Nad osadou Huta Muránska, blízko hradskej cesty nachodí sa jaskyňa asi 250 krokov dlhá, z ktorej potok vyteká. Povesť je medzi ľuďmi, že sa tam rubíny nachodia.*

Polyhistor Matej Bel (1684 – 1749), ktorý pracoval na monografii o Uhorsku, svoje veľké dielo *Notitia Hungariae* nedokončil. Medzi nepublikovanými stolicami ostal i Gemer. Pri opisovaní prírody len spomenul, že na Gemeri sa nachádza viacero nepreskúmaných jaskýň. Na jeho prácu neskôr nadviazal rodák z Klenovca Ladislav Bartolomeides (1754 – 1825), evanjelický farár, pedagóg, historik, prírodovedec, teológ a vlastivedný pracovník. V r. 1806 – 1808 mu vyšla v Levoči monografia o Gemeri – *Gomoriensis Notitia*. Keďže historického materiálu v tej dobe bolo málo, musel ho dopĺňať vlastným výskumom. Aj keď Tisovec

Ladislav B. Bartolomeides

opísal na viacerých stranách, predpokladám, že jeho práca bola ovplyvnená dielom kňaza, básnika a kultúrneho pracovníka Mateja Šuleka (1748 – 1815). Ten napísal už roku 1803 pre históriu Tisovca kľúčové dielo *Topographia oppidi Tiszoltz*. Pri tejto práci

zhrnul všetky doterajšie poznatky z Tisovca, prírody a okolia. V Tisovci pôsobil od 30. 8. 1791 až do svojej smrti 27. júna 1815. Ako zakladateľ verejnej knižnice v Tisovci, zberateľ starých kníh a tlačí pri svojej práci preštudoval množstvo archívneho materiálu. Výsledky svojho historického skúmania dopĺňal a konfrontoval s novými poznatkami. Pri opise prírody a okolitých vrchov spomenul aj niekoľko v tom čase známych jaskýň. Napríklad opis vrchu Červená začína tým, že sa tam nachádzajú jaskyne. Pri Čertovom vrchu a potoku napísal, že sa tam nachádza veľa dutín a veľký počet stalaktitov. Spomína i dutiny na Kášteri, ktoré sú domovom medveďov a vlkov, ako aj „obrovskú“ jaskyňu s priesačnou vodou. Uvádza, že na vrchu Kučelach sú ukryté viaceré jaskyne, a dopĺňa, že tam bola pred tromi storočiami aj baňa bohatá na striebro.

Banská činnosť v okolí Tisovca najmä v dávnej minulosti podnietila fantáziu jednoduchých ľudí. Veľké množstvá závrto v okolí, napr. lokalita Kráľove jamy, boli interpretované a opisované ako staré kráľovské bane. V Šulekovej práci nachádzame i prvý opis jaskyne Michňová. Spomína, že sa do nej vlieva potôčik a ten opäť

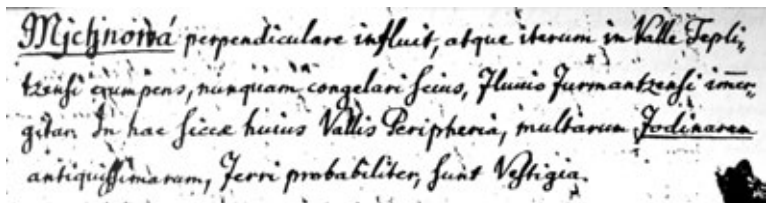
Matej Šulek

Prvá strana rukopisu *Topographia oppidi Tiszoltz* z roku 1803

vychádza v Teplíckej doline. Nikdy nezamŕza a vlieva sa do Furmanského potoka. Šulek opisuje aj jaskyňu, ktorú sa zatiaľ nepodarilo nájsť. Píše, že na južnej strane Hradovej sa nachádza obrovská jaskyňa, ktorá má podobu veľmi priestrannej vínnej pivnice, a na úpätí tejto strany vyvierajú pramienok, ktorý ukladá kamennú kôru. Ďalšiu jaskyňu, ktorú opisuje ako hlbokú kolmú dutinu, čo sa po vhodnom kamení ožýva veľmi dlho, sa podarilo na hrebeni Hradovej lokalizovať.

Šulek obširnejšie opisuje niektoré jaskyne, ktoré slúžili ako úkryt zbojníkom. Podľa neho na tisovskej strane Javorín sa nachádzajú dutiny a priestrané jaskyne, ktoré boli útočiskom zbojníkov a ich poklady vraj hľadajú dodnes. Na vrchu Hajnáš je údajne obrovská jaskyňa, ktorá

Rukopis Mateja Šuleka, opis jaskyne Michňová

má v strede jazero. Za ním sa majú skrývať poklady. Aj na vrchu Šajba sa nachádza veľmi vysoká jaskyňa, veľká ako chrám. Bola vraj útočiskom zbojníkov, ktorí prepadávali cestujúcich do Muráňa a domácim gazdom kradli najmä ovce.

Pri Šulekovi treba spomenúť, že medzi jeho častými a významnými hosťami v Tisovci bol 30. júla 1818 aj Dominicus Beudant, profesor univerzity v Paríži a vicedirektor mineralogického kabinetu. Návštevu využil, aby preskúmal okolité vrchy. Výsledky jeho bádania však nie sú známe.

Cenné sú aj ďalšie Šulekove opisy prírody, okolia a obyvateľov Tisovca, aj keď od ich napísania už uplynulo vyše dvesto rokov.

Prírode a histórii Muránskej planiny sa venoval aj Gustáv Reuss (1818 – 1861), ktorý pôsobil ako mestský lekár v Revúcej. Jedna z jeho prác z roku 1856 *Všecky hradý a kláštěre v Gemerské stolici* sa zachovala v rukopise. Pri

Gustáv Reuss

opise Hradovej spomenul aj neznámu jaskyňu a podobne ako Matej Šulek píše: *Na jihu se nalézá velké pivniční podobná jeskyne a u nob této, avšak celá u spodku se přístí potůček, kamennou chrus-tu složující.* Opisuje aj známu jaskyňu na hrebeni Hradovej: *Naposedly na severu se*

nalézá kolmá jeskyne až proto velice hluboká, že hodení kámen dlouhý čas se oblasuje, jináče krovím a lipami porostlí a nekerými znaky tisového stromu. Lokality, kde sa nachádzajú závrtý, nazývanú Brtkou ždiarik, opísal takto: *Na něm se Králove jamy nalézají a představují pole. Brtko byl jistotne obyvatel jakýsi Tisovce. A Králove jamy jakosi na Hradovou ukazují, jesli nebyli baňe královské.*

Roku 1857 vyšiel v Národných novinách v časti Život a príroda článok od neznámeho autora *Pozůstatky předpotopných zvířat u Tisovce*. Článok je venovaný údajnému objaveniu paleontologických nálezov v jaskyni Maša. Nálezy preskúmal a určil anglický geológ profesor Eduard Suess (1831 – 1914). Jaskyňa bola objavená v roku 1854 pri prerážaní štôlne na prívod vody do tisovských železiarní.

O nálezoch kostí medveďa a iných zvierat v bližšie neurčenej jaskyni a kameňolome

píše v roku 1858 maďarský geológ a paleontológ György Primics (1849 – 1893). Tieto nálezy posúdil banskobystrický profesor a autor topografických prác o nerastoch v Uhorsku Kristián Andrej Zípsler (1783 – 1864), inak blízky priateľ Gustáva Reussa. Pravdepodobne ide o nálezy z už spomínanej jaskyne Maša v starom opustenom kameňolome, ktorý bol v prevádzke v areáli bývalých železiarní.

Gustáv K. Z. Laskomerský

V novembri roku 1872 vychádza v Národných novinách článok pod názvom Tisovská jaskyňa. Autorom je lekár, národný dejateľ a spisovateľ Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský (1824 – 1908). Mal množstvo záujmov, medzi ktoré patrila história, geológia i speleo-

lógia. Svedčí o tom aj jeho podpis v tisovskej jaskyni Kostolík. Podľa uverejneného článku pri návrate z Tisovského hradu v auguste 1844 objavil s priateľmi pre neho neznámu jaskyňu. Nielenže ju preskúmal, ale aj opísal a článok uverejnil v novinách. Bol to čiastočne ohlas na knižku spisovateľa a básnika Samuela Tomášika (1813 – 1887) *Památnosti gemersko-malohontské*, ktoré vyšli tlačou roku 1872. Autor pri opise jaskýň v Tisovci túto pomerne veľkú a zrejme v minulosti známu jaskyňu nespomenul. Napriek značnému úsiliu sa túto „Laskomerského“ jaskyňu dodnes nepodarilo nájsť.

V Pešťbudínských vedomostiach z roku 1865 sa o jaskyniach na Hradovej zmienil Gustáv Lojko – Hostivít Tisovský (1843 – 1871). Tento učiteľ a básnik v krátkom úsmevnom článku spomína poľovačku na medveďe, ktoré obývajú jaskyne na severnej strane vrchu.

Pri zbieraní materiálu o Slovensku navštívil Tisovec aj český básnik Rudolf Pokorný (1853 – 1887). Pri výlete na Hradovú opísal diery v Okrúhlejškej skale i vertikálnu jaskyňu, ktorá leží na samom hrebeni vrchu. Jej hĺbku si vraj overil výstrelom z pušky. Z iných tisovských jaskýň spomína jaskyne na Hajnáši,

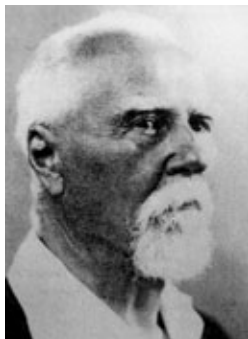
Šajbe a Čertovej doline. Jaskyne na Hradovej spomína aj spisovateľ Stanislav Klíma (1878 – 1944), ktorý bol v Tisovci v rámci svojich ciest po Slovensku.

Najznámejšiu tisovskú jaskyňu Michňovú sa rozhodol osobne preskúmať politik a národovec Štefan Marko Daxner (1822 – 1892). Ako neskôr napísal, jedným z dôvodov bolo, že chcel vyvrátiť rozličné báchorky o jaskyni. Vyzbrojený lanom a s faklou v ruke sa spustil až po Veľkú sálu do hĺbky asi 15 metrov, čo považoval za dno jaskyne. Výsledok svojho bádania opísal v peknom článku, ktorý vyšiel v časopise Obzor roku 1878 (pozri Spravodaj SSS 2/2010, s. 53).

V Zborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti z roku 1898 vyšiel článok historika a publicistu Júliusa Bottu (1848 – 1926) *Tisovec – náčrt miestopisný*. Autor opisuje Tisovec s okolím a pri jednotlivých vrchoch spomína aj niektoré známe jaskyne. Je pravdepodobné, že informácie čerpal z pôvodného diela Mateja Šuleka. Je však škoda, že state o jednotlivých jaskyniach nedoplnil o nové poznatky. Roku 1903 vychádza v Zborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti článok Ľudovíta Vladimíra Riznera (1849 – 1913) *Náleziská starožitností v Uhrách*. Autor v ňom opisuje i nálezy v Tisovci. Spomína nálezy predpotopných zvierat v jaskyni na Kášteri, zrejme z jaskyne Maša. Zmienil sa o opise Tisovskej jaskyne od G. K. Zechentera-Laskomerského, o opise jaskyne Michňová od Š. M. Daxnera, ale aj o hľadaní pokladov v jaskyniach od J. Bottu.

Podobne pospomínal tisovské jaskyne aj pedagóg a historik Jozef Maliak (1854 – 1945). Od roku 1911 vydával vlastný mesačník Domácnosť a škola, v ktorom postupne v rokoch 1912 až 1914 uverejňoval históriu Tisovca. Aj on však vychádzal z diela Mateja Šuleka a poznatky o jaskyniach len prevzal bez ich doplnenia.

Histórii sa venoval aj Oszkár Zsemley, publicista a účtovník

Jozef Maliak

v tisovských železiarňach. Spracoval a roku 1904 vydal históriu železiarní v knižke *Tisovec – monografia železiarne a erárneho majetku 1611 – 1903*. Spomenul v nej aj prerazenie štôlne v roku 1854 na prívod vody, počas ktorej bola objavená jaskyňa Maša, o tej sa však nezmienil.

Technický radca štátnej železiarne Ing. Ľudovít Gavora (1892 – 1965) napísal a roku 1929 vydal vlastným nákladom knižku o výrobe tehál z trosky. V časti venovanej histórii opísal aj paleontologické nálezy z jaskyne Maša, podľa neho pochádzajúce z roku 1853. Kostí boli údajne z medveďa a určil ich geológ Ríšskeho geologického inštitútu vo Viedni Franz Foetterle (1823 – 1876), ktorý v tom čase robil prieskum v okolí Tisovca.

Nesprístupnené tisovské jaskyne sa ako zaujímavosť spomínajú v rozličných cestopisných knihách. Napríklad *Spríevodca po CSR, země slovenská a podkarpatská* z roku 1930 spomína autor v súvislosti z Tisovcom jaskyňu Michňovú, jaskyňu na Kášteri, Čertovom vrchu, Hajnáši a Šajbe. Podobne pripomínal tisovské jaskyne na Hradovej aj *Nový průvodce Slovenskem* z roku 1919 od R. Boubelu.

V mestskej kronike Tisovca je zaznamenaný aj záujem tunajších učiteľov o tisovské jaskyne. V lete 1932 podnikli výskumnú cestu do jaskýň v Suchých doloch. Viedol ich český učiteľ, bádateľ Bohumil Matušík, ktorý nastúpil ako výpomocný učiteľ na štátnu ľudovú školu v Tisovci. Prejavoval veľký záujem o tunajšie jaskyne a zorganizoval spomínanú výpravu. Nie je však známe, ktoré jaskyne skúmal, a výsledky jeho bádania sa nezachovali. Na inom mieste kroniky však spomína vtedajší kronikár a učiteľ Pavol Hudec, že sa zúčastnil výpravy k jaskyni Michňová v roku 1932. Uviedol, že podľa neho účastníkmi prieskumu bolo 10 osôb, a predpokladá, že *v hĺbke asi 100 – 150 m musia byť veľké krápnikové sály i s pretekajúcim styxom, ktorý vyteká na severozápadných svahoch Hradovej, medzi samými horami v doline Teplica zvanej v podobe veľkého potoka, ktorého podzemným korytom vypláva i kačica, ktorú pred rokmi gazdovia v Suchých Doloch zahodili do Michňovej*. Na záver konštatuje, že sa za pomoci povrazov dostali do hĺbky asi 60 metrov.

Rok 1932 bol bohatý na prieskum tejto známej jaskyne. V Skautskom časopise vychá-

dza článok od tisovského rodáka V. Takáča *Jaskyňa v Michňovej*. Opisuje v ňom šesťčlennú výpravu skautov, ktorí sa vybrali jaskyňu preskúmať. Vybavenie skupiny sa skladalo z niekoľkých sviečok, troch bateriek a 42 metrov lana požičaného z kostola. Zostúpili do veľkej sály približne v hĺbke 25 metrov. Miestny učiteľ Rudolf Valent vo svojom článku o turistike v Tisovci opisuje, ako *niektorý odvážny členovia Komsomolu pod vedením Sama Takáča a Števa Čecha sa spustili s pomerne slabou výbavou do jaskyne Michňová, ktorá je vymodelovaná vodou vo vápencových skalách*. Ich podpisy „Čech – Takáč 1926.7.18.“ i podpisy niektorých ďalších bádateľov z rokov 1922 až 1930 sme našli v jaskyni až roku 2007. Pravdepodobne bol medzi nimi aj ich rovesník a kamarát Vladimír Clementis (1902 – 1952), advokát a neskorší slovenský politik a štátnik. V knižke *Nedokončená kronika*, vydanej po jeho smrti, spomína na priateľov a letné mesiace strávené v Tisovci, ktoré využili *túlaním po vrchoch, objavovaním a skúmaním kvapľových jaskýň, akých je v okolí Tisovca viacero*.

Písomné záznamy návštevníci zanechali aj v ďalších tisovských jaskyniach. Patria sem predovšetkým známe a veľké jaskyne, ktoré boli dlhodobo voľne prístupné, ako Kostolík, Dielik, Zbojnícka jaskyňa a iné.

Roku 1941 vyšiel v novinách Slovenská politika článok J. Falata o Tisovskej jaskyni, ktorý opisuje výlet do jaskyne v blízkosti Tisovca, no pravdepodobne bol napísaný len propagačne, kopírujúc staršie dielo Zechentera-Laskomerského.

Školský inšpektor Josef Rohn (1887 – 1955), ktorý sa venoval aj prírode a histórii, roku 1936 vydal vlastným nákladom vlastivedný zborník okresu

Rimavská Sobota. Opisuje v ňom i niektoré jaskyne. O známej jaskyni na hrebeni Hradovej sa domnieva, že slúžila ako tajná chodba z hradu. Konštatuje, že sa tu nachádzajú ďalšie nepreskúmané jaskyne, kde je veľa kvapľov, a spomína aj paleontologické nálezy z jaskyne Maša. Podľa neho sú kosti z medveďa a našiel ich roku 1853 spomínaný geológ F. Foetterle. Nálezy v jaskyni Maša spomenul aj Pavol Hudec v mestskej kronike. V zázname opísal už známe skutočnosti, že pri rozširovaní železiarne objavili kosti medveďa, ktoré boli odvezené do viedenského múzea.

V školských kronikách zo začiatku 20. storočia sú pomerne časté zmienky o školských výletoch tisovských detí do sprístupnených jaskýň. Najstarší takýto zápis z roku 1924 sa týka výletu do Moravského krasu. Prvý zápis z meštianskej školy je výlet z 19. 6. 1928 do

Firma Ondrej Trnavský, doprava autobusom z Tisovca do Dobšinskej ľadovej jaskyne.

Slovenskí národovci na výlete pri vyvieracke Teplica začiatkom 20. storočia. Zdola zľava Ján Manica, Ján Uram, nezistený (sklonený nad vodou), Miloš Brádnan, p. Novotný (z Petrovca), povyše J. Manicu Vladimír Daxner. Vpravo Blanka Maliaková, vydaná Fábryová (stojaca osamotene). Uprostred ?, Vladimír Manica, Elena Manicová, Anita Viestová. Nad nimi p. Šuster (z Petrovca), v tráve leží Samuel Čech, napravo stojace Oľga Manicová, Oľga Daxnerová, Božena Manicová. Celkom hore sú Božena Daxnerová a Anna Štitnická (pri nich neznámy). Zdroj: SNK – Archív literatúry a umenia v Martine.

Dobšinskej ľadovej jaskyne, kam smerovala prevažná väčšina školských zájazdov. Jedným z dôvodov bolo zavedenie pravidelnej autobusovej linky z Tisovca do Dobšinskej ľadovej jaskyne a do Popradu v roku 1926 súkromnou tisovskou firmou Ondrej Trnavský. Rok predtým sa o zavedenie pravidelných autobusových liniek k ľadovej jaskyni postaral Karpatský spolok. Roku 1933 boli žiaci tisovských škôl v Demänovských jaskyniach i v Dobšinskej ľadovej jaskyni, v školskom roku 1935/1936 navštívili Domicu, Demänovské jaskyne a Dobšinskú ľadovú jaskyňu.

Osobitnú kategóriu pri mapovaní histórie miestnych jaskýň tvorí fotografia, ktorá sa začína rozmáhať koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Aj keď sa v tom čase spravidla neznáme jaskyne fotografovali len veľmi zriedkavo, na niektorých snímkach sa podarilo zachytiť vzácne momenty. Medzi najvzácnejšie patrí fotografia z výletu pri vyvieracke v Teplici roku 1907. Na tejto historickej snímke je zachytených viacero významných národovcov. Pri fotografovaní ešte netušili, aká veľká a významná jaskyňa sa tam nachádza. Pôvodný prameň bol v roku 1943 zachytený pre mestský vodovod.

Muránskej planine, ale aj tisovskému krasu sa venovali dvaja univerzitní profesori, geografi a geomorfológovia: v štyridsiatych rokoch 20. storočia Jan Hromádka (1886 – 1968) a v povojnovom období hlavne hydrografi jeho odchovanec Michal Lukniš (1916 – 1986).

Príchodom Svatopluka Kámena (1921 – 1992) do Tisovca a vznikom oblastnej skupiny č. 6 Slovenskej speleologickej spoločnosti v novembri roku 1951 sa začal systematický speleologický prieskum Muránskej planiny a najmä tisovského krasu. Ale to je už nová história tisovských jaskyniarskych výskumov.

Literatúra

- ANONYMUS. 1857. Pozostatky předpotopných zvířat u Tisovce. Národní noviny, Turčiansky Sv. Martin.
- BIENEK, A. 1965. Zo starých tradícií železiarstva v Tisovci. Podbrezovan, Banská Bystrica, 24.
- BOLFÍK, J. 1990. Gemer-Malohont 1. GVS Rimavská Sobota, 221.
- BOTTO, J. 1898. Tisovec – náčrt miestopisný. Sborník museálnej slovenskej spoločnosti, Turčiansky Sv. Martin, 3, 123.
- BOUBELA, R. 1919. Nový průvodce Slovenskem. Moravsko-slezské Revue, 93.
- CLEMENTIS, V. 1964. Nedokončená kronika. SVKL Bratislava, 135.
- DAXNER, M. Š. 1878. Jaskyňa „Michňová“ neďaleko Tisovca. Obzor. Noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život, Skalica, 16, 179.
- FALAT, J. 1941. V Tisovskej jaskyni. Slovenská politika, 10. júla 1941.

- GAVORA, L. 1929. Dejiny baníctva a železiarstva v Tisovci. Tehla trosková. Bratislava, Gemerské múzeum Rimavská Sobota, fotoarchív.
- HERČKO, I. 1979. Minerály z Gemera v diele V. Zempharovicha. Obzor Gemera, GVS Rimavská Sobota, 10, 2, 95.
- HUDEC, P. 1972. Tisovské povesti. Obzor Gemera, 3, 2, 45.
- HUTKA, D. 2007. Historické nápisy v jaskyni Michňová. Spravodaj SSS, 38, 4, 36–37.
- HUTKA, D. 2010. Prvý opísaný zostup do Michňovej. Spravodaj SSS, 41, 2, 53.
- KÁMEN, S. 1956. Rimavskou a Muránskou dolinou. Osveta Martin, 147 s.
- KÁMEN, S. 1969. Za svetlom karbidky. Obzor Bratislava, 150 s.
- KÁMEN, S. 1990. História oblastnej skupiny SSS č. 6 Tisovec za 40 rokov jej trvania, správa.
- KUBÍNĽ, I. 2009. Najstaršie písomné zmienky o jaskyniach v okolí Tisovca a začiatky jaskyniarstva v Tisovci. Spravodaj SSS, 40, 4, 43–44.
- Kronika mesta Tisovec, 1920 – 1963.
- Kronika Národnej školy v Rimavskej Píle, 1918 – 1977.
- Kronika štátnej ľudovej školy v Tisovci, 1882 – 1952.
- Kronika štátnej ľudovej školy v Tisovci – Hámor, 1903 – 1943.
- Kronika rímskokatolíckej erárnej ľudovej školy v Tisovci – Hámor, 1920 – 1953.
- LALKOVIČ, M. 2009. Český záujem o jaskyne na Slovensku do roku 1918. Slovenský kras, SSJ Liptovský Mikuláš, 47, 1, 113.
- LASKOMERSKÝ, G. Z. 1872. Tisovská jaskyňa. Národné noviny, Turčiansky Sv. Martin, 3, 140.
- LÁZŇOVSKÝ, B. 1930. Průvodce po ČSR II., země Slovenská a Podkarpatskoruská. Orbis Praha, 153.
- MALIAK, J. 1912. Tisovec v minulosti. Časopis Domácnosť a škola.
- NIŠPONSKÝ, Z. 2006. V zatopených hĺbinách pod Tisovským a Muránskym hradom. Harlequin Košice, 156 s.
- Obzor Gemera-Malohontu, GVS Rimavská Sobota, 1994, 25, 1, 7.
- ORMIS, V. 1975. Starý Tisovec na snímkach a pohľadniciach. Obzor Gemera, GVS Rimavská Sobota, 3, 160.
- PRANDA, A. Gemer 2. Národopisné štúdie. GVS Rimavská Sobota, Osveta Martin, 20.
- PRIKRYL, Ľ. V. 1985. Dejiny speleológie na Slovensku. Veda Bratislava, 204 s.
- PRIKRYL, Ľ. V. 1985. Gemer v obraze starých máp. Vlastivedné štúdie Gemera. Osveta Martin, 150.
- RAJTR, F. 1923. Pod Hradovou. Jahody, knižnica slovenskej mládeže, Praha, 12, 10.
- REUSS, G. 1856. Všecky hradý a kláštéry v Gemerskej stolici. Rukopis, archív Matice slovenskej, s. 25.
- RIZNER, Ľ. V. 1903. Náleziská starožitností v Uhrách. Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, Turčiansky Sv. Martin, 8, 50.
- ROHN, J. 1936. Vlastivedný sborník okresu rimavsko-sobotského. Lučenec, 83.
- Slovenský biografický slovník I – VI. Matica slovenská, Martin.
- Školská kronika štátnej meštianskej školy v Tisovci, 1919 – 1943.
- Štátny archív Rimavská Sobota, zložka Pavol Hudec.
- ŠULEK, M. 1803. Topographia oppidi Tiszoltz. Rukopis, archív ev. a. v. cirkvi Tisovec.
- TAKÁČ, V. 1932. Jaskyňa v Michňovej. Skautský časopis.
- TOMÁŠIK, S. 1921. Pamätnosti prírody v Gemeri – Jaskyne. Pamätnosti Gemersko-malohontské, MS Rimavská Sobota, 103.
- TISOVSKÝ, H. 1865. Pod Hradovou. Pešťbudínske vedomosti, 73, 5.
- Tisovský mesačník, mestské noviny 2000, 9, 3.
- UHRIN, M. 1999. NP Muránska planina. Jaskyniarske výskumy. Časopis Parky, 1.
- URBANOVÁ, V. 1973. Ladislav Bartholomeides a jeho dielo v živote gemerského ľudu. Gemer. Národopisné štúdie 1, 39–66.
- URBANOVÁ, Z. 2003. Geografický opis mesta Tisovec a jeho obyvateľov. Diplomová práca, Komenského univerzita, Bratislava.
- VALENT, R. 1972. Turistika v Tisovci. Vlastivedné štúdie Gemera. Osveta Martin, 1, 129.
- VLČEK, L., ČIPKA, D. 2004. História prieskumu jaskýň v okolí pastierne v Suchých doloch pri Tisovci. Reussia, časopis Správy NP Muránska planina, 1, 1–2, 1.
- ZSEMLEY, O. 1904. Tisovec – monografia železiarne a erárneho majetku 1611 – 1903. Tisovec, 2005, 48.

Začiatok tridsiatych rokov dvadsiateho storočia predstavoval pre Slovensko a jeho obyvateľov mimoriadne ťažké obdobie. Svetová hospodárska kríza postihla väčšinu priemyselných odvetví i poľnohospodárstvo, rýchlo stúpala nezamestnanosť, klesali príjmy a rástlo zadlženie. Situácia bola taká vážna, že dokonca aj inak pomalé štátne úrady začali podnikat' kroky na obnovenie pôvodných a rozvoj nových hospodárskych kontaktov so zahraničím. Osobitnú úlohu pri tom mali mať susedné štáty, najmä Poľská republika. S tou pre viaceré územné spory neboli vzájomné vzťahy práve najlepšie, no napriek tomu predstavovala významného partnera, ktorý bol vo viacerých oblastiach zaujímavý. Poliáci boli v podobnej situácii, a preto o možnú spoluprácu prejavili živý záujem. Vďaka tomu okrem viacerých spoločných stretnutí vzniklo aj niekoľko pozoruhodných publikácií, v ktorých si našli svoje miesto aj slovenské jaskyne. Tie boli v tom čase považované za mimoriadne dôležitú súčasť rozvíjajúceho sa turistického ruchu.

Jednou z významných publikácií, ktoré sa takto objavili začiatkom tridsiatych rokov minulého storočia, sa stal *Mezistátní přehled – Przegląd medzypaństwowy Polska – Czechosłowacja*, ktorý v češtine, slovenčine, poľštine, nemčine, francúzštine a maďarčine vydalo vydavateľstvo K. Prochásku v Českom Těšine v polovici roku 1932. V štvrtej kapitole s názvom *Nedosažitelné kúzla slovenskej krásy, resp. Czarowny Sezam – Slowacja* sa členovia autorského kolektívu venovali okrem iného aj opisom troch najznámejších slovenských jaskýň. Do výberu sa dostali Demänovské jaskyne, Dobšinská ľadová jaskyňa a Domica. Dobový opis i viaceré fotografie umožňujú podrobnejšiu predstavu nielen o tom, ako

jaskyne vyzerali, ale aj o možnostiach ich návštev či celkovom zabezpečení stravovania a ubytovania pre ich návštevníkov na samom začiatku tridsiatych rokov.

Dobšinská ľadová jaskyňa, alebo Dobszyńska jaskinia lodowa – cud natury, podľa opisu ...leží 14 km na sever od mesta Dobšinej, na konci Ztracenskej doliny, medzi nádhernými smrekovými lesmi, vo výške 969 m nad hladinou morskou. Od severu na trati košicko-bohumínskej v Poprade, štátne autobusy i osobné autá čakajú na výsletníkov a predpoludním od 9 h., popoludní do 14 h. odchádzajú k ľadovej jaskyni. Ľadová jaskyňa od Popradu je vzdialená 30 km, teda peši 5 – 6 hodín, autom 1,5 hodiny. Od juhu je Dobšiná poslednou železničnou stanicou, kde tiež autobus aj osobné autá čakajú na výsletníkov. Osobné autá aj vopred si je možné objednať v Hoteli Fejér, Dobšiná, telefón 21. Z Dobšinej cesta cez svetochýrnu a nádhernú romantickú Ztracenskú dolinu vedie k jaskyni. Peši 3 hodiny, autom ¾ hodiny.

Tieto viac-menej bezproblémové prístupy k jaskyni dopĺňal v tom čase ešte ďalší. Prípadní záujemcovia sa mohli vydať na cestu aj zo železničnej stanice Červená Skala. Táto cesta však bola hodnotená ako náročnejšia. Prípadný odvoz osobným autom priamo k jaskyni si bolo potrebné objednať vopred prostredníctvom poštového úradu v Červenej Skale.

Reštaurácia a hotel Fejér pri Dobšinskej ľadovej jaskyni na pohľadnici v zbierke SMOPaJ

Dobšinská ľadová jaskyňa, pohľadnica v zbierke SMOPaJ

Nemožno sa čudovať, že samotná návšteva jaskyne, pre bežného návštevníka vyžadujúca aspoň dva dni, v tom čase už nebola dostatočným lákadlom. Nákladný a pomerne náročný prístup k jaskyni sa miestni podnikatelia usilovali kompenzovať kvalitným ubytovaním či stravovaním a tiež doplniť ponukou zaujímavých turistických trás v takmer nedotknutej prírode. Okrem množstva súkromných viliek a chát dlhodobo kvalitné ubytovanie, ale najmä stravovanie tu poskytoval Andrej Fejér. Ten vlastnil v Dobšinej hotel s dvanástimi izbami, no súčasne si dlhé roky prenajímal aj hostinec priamo pri jaskyni. Tu bolo k dispozícii pätnásť izieb, jednoduchšie, no pritom dostatočne pohodlne zariadených. Tie väčšina turistov využívala na kratšie, spravidla jedno- či dvojdnové pobyty. O tomto podnikavom hotelierovi sa nielen tradovalo, ale aj v oficiálnych sprievodcoch uvádzalo, že *...jeho odborne vedená kuchyňa zodpovie aj najprísnejším požiadavkám*. Potvrdením jeho kvalít bolo aj to, že v priebehu desaťročí s úspechom pohostil viacero európskych panovníkov, prezidentov, množstvo ministrov, umelcov a známych osobností.

Pre samých turistov a návštevníkov zo zahraničia publikácia poskytovala aj ďalšie dôležité informácie. Sezóna sa začína 1. mája a trvá do 1. októbra. Dobšinská ľadová jaskyňa môže sa prebliadnuť ráno od 8 hodín, večer do 7 hodín pri elektrickom osvetlení. Ľadová jaskyňa tak ohľadom veľkosti, ako aj krásy patrí medzi najkrajšie prírodné divy sveta. Jej groteskné ľadové útvary však nema-

jú páru v celej Európe. Rozloha jaskyne je 8874 m², z ktorých 7171 je pokrytých ľadom. Ľadovú jaskyňu objavil Eugen Ruffinyi 15. júna 1870. Cena vstupu do jaskyne Kč 10.

Na prvý pohľad strohé a osobitým jazykom písané informácie predstavujú typickú ukážku textu z daného obdobia, keď sa kládol dôraz predovšetkým na informačnú hodnotu, menej už na stránku estetickú. Aj ďalšie časti textu sú zamerané na praktické

informácie, spomedzi ktorých najväčší priestor bol venovaný bezpečnosti. Vzhľadom na to, že do jaskyne prichádzalo množstvo menej skúsených, príležitostných turistov i detí, resp. významných oficiálnych aj zahraničných delegácií, na pohodlnú a čo najbezpečnejšiu prehliadku jaskyne sa kládol zvýšený dôraz.

Ľadová jaskyňa len v sprievode vodcu sa môže prebliadnuť. Skúsený a spoľahlivý sprievodca poskytne každú na jaskyňu vzťahujúcu sa informáciu. Prehliadka je celkom bezpečná a trvá asi 40 minút. Ľahký svrchník celkom postačuje, aby nás chránil pred -1°C zimou. Pred vstupom však predsa odporúča sa ¼ hodiny oddychu. Podobne ako v ďalších sprístupnených jaskyniach bolo v podzemí zakázané fotografovať. Fotografie jednotlivých priestorov i zvláštnych útvarov si návštevníci mohli kúpiť v hostinci pri jaskyni, rovnako ako rozličné spomienkové predmety a stručný text venovaný opisu jaskyne.

Žiaľ, fotografia Dobšinskej ľadovej jaskyne sa do spomínanej reprezentatívnej publikácie nedostala. Väčšie šťastie v tomto smere mali ďalšie dve jaskyne. Najväčší priestor zostavovatelia venovali Domici. Sprievodný text s názvom *Nedostižné kúzlo prírody. V jaskyniach Domici pri Plešivci je ako v rozprávke z 1000 a jednej noci* vypracoval Vojtech Benický, vtedajší správca jaskyne. Pomerne rozsiahly materiál, datovaný 28. júna 1932, je o to zaujímavejší, že práve v tom čase sa intenzívne pracovalo na sprístupnení jaskyne, a to často za pomerne komplikovaných podmienok. Ako uvádza,

*Jaskyňa Domica na pohľadniciach z roku 1932,
zbierka SMOPaJ*

...rástol i záujem o krásy Domice a to v takej miere, že komunikačné práce sú ešte nedokončené, a jaskyne museli sa každý deň hromadne dochádzajúcim návštevníkom otvoriť. Ešte pred dokončením elektrickej montáže, ktorá koncom júla t. roku bude celkom hotová... Do toho času chodia návštevníci pri karbidových lampách a magnéziu. V roku 1932 sa malo sprístupniť 2000 metrov trasy, z toho dvesto metrov tvorila plavba na čln. Postupne sa však počítalo s rozširovaním upravených chodníkov. Ďalšie zhruba štyri kilometre trasy pre návštevníkov ...sa podľa finančných možností vybudujú v dohľadnej dobe.

V prípade Domice sa autor textu venoval výhradne opisu podzemných priestorov. Len okrajovo načrel do histórie jaskyne, či už spomenutím jej objaviteľov alebo práve prebiehajúceho archeologického výskumu. Naproti tomu Demänovské jaskyne boli v publikácii opäť prezentované ako súčasť rozsiahlejšieho turistického celku. Okrem dostupnosti prostredníctvom autobusovej dopravy alebo pešo po udržiavaných turistických trasách sa pozornosť popri stručnom opise podzemných priestorov venovala aj možnostiam ubytovania či stravovania.

Samozrejme, možno mať isté výhrady voči takémuto typu textov, najmä čo sa týka presnosti údajov. Je však nepochybné, že na začiatku tridsiatych rokov minulého storočia to boli práve slovenské jaskyne, ktoré mali v rámci plánovaného rozvoja cestovného ruchu na Slovensku a zvyšovania zamestnanosti mimoriadne postavenie. To okrem iného bolo ocenené nielen pravidelnými zmienkami v regionálnej i celoštátnej tlači, ale aj medzinárodnou

propagáciou, ktorej príkladom môže byť spomínaná viacjazyčná publikácia.

Použitá literatúra

BENICKÝ, Vojtech: Nedostižné kúzlo prírody. V jaskyniach Domica pri Plešivci je ako v rozprávke z 1000 a jednej noci. In: Mezistátní přehled Polsko-Československo – Przegląd międzypaństwowy Polska – Czechosłowacja. Zostavil Mirskí, V. Český Těšín : Mezistátní hospodářská a kulturní propagace Warszawa – Praha, 1932, s. 297.

DROPPA, Anton: Dobšinská ľadová jaskyňa. Bratislava : Šport, 1960. 115 s.

LALKOVIČ, Marcel: Ján Majko životné osudy jaskyniara. Liptovský Mikuláš: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2001. 184 s.

Mezistátní přehled Polsko – Československo – Przegląd międzypaństwowy Polska – Czechosłowacja. Zostavil Mirskí, V. Český Těšín: Mezistátní hospodářská a kulturní propagace Warszawa – Praha, 1932. 308 s.

*Demänovská jaskyňa slobody na pohľadnici Družstva
Dem. jaskýň (okolo roku 1930), zbierka SMOPaJ*

Ktorá je naša prvá jaskyniarska pieseň?

Bohuslav Kortman

Od dlhoročného vedúceho OS/ JK Dubnica nad Váhom Milana Veliča sa ku mne nedávno dostala stará magnetofónová páska s amatérskou nahrávkou pesničiek jeho synovca Mariána Kvasničku, ktoré mal vytvoriť do údajnej súťaže o hymnu slovenských jaskyniarov voľakedy v 70. – 80. rokoch minulého storočia. Dve z troch pesničiek som prepísal do nôt so zámerom uverejniť ich v našom Spravodaji. Zároveň som sa pokúsil získať ďalšie informácie o tejto súťaži, o pesničkách, ktoré vtedy vznikli, ako aj o ich tvorcach.

V tom čase už bol na svete Spravodaj SSS (začal vychádzať r. 1970), predpokladal som teda, že v ňom nájdem to, čo ma zaujíma. V Spravodaji ani na sekretariáte SSS a v SMOPaJ som sa však nedozvedel viac. Ba ani pamätníci, s ktorými som sa rozprával, mi veľmi nepomohli. Až Ing. Lalkovič mi odporučil obrátiť sa na príbuzných Juraja Boška (1913 – 1996), niekdajšieho člena OS Brezno, s menom ktorého sa tieto aktivity spájali. Od nich som získal niekoľko textov i notových záznamov Boškových piesní z rokov 1960 až 1974. Jedna z nich by mala byť práve jaskyniarska hymna (žiaľ, jej noty sa nezachovali), slová ďalšej, zhudobnenej básne Klenotnica, som našiel i v Spravodaji 2/1993. Poslali mi aj životopis autora a fotokópiu nekrológu, ktorý vyšiel v Spravodaji 1/1997 doplnený úryvkom textu jeho piesne. V životopise sa píše: *Na súťaži, ktorú vypísala Slov. speleologická spoloč-*

nosť v Bratislave na piesne a básne s jaskyniarskou a prírodnou tematikou, umiestnil sa na 1. mieste so svojimi piesňami „Hora, hora, ty si dobrá“, „Klenotnica“ a „Hľadať krásu“. Napísal okolo stovky piesní (slová i melódiu), inšpiráciu čerpal najmä z prírody, kde sa rád utiekal pri svojich životných ťažkostiach...

Zdá sa však, že M. Kvasnička ani J. Boško nie sú prvými známymi autormi jaskyniarskych pesničiek u nás. Pri podrobnejšom skúmaní materiálov z písomného archívu Vojtecha Bukovinského (1916 – 1989) z Lietavy, ktorý patril medzi vyše 200 členov Slovenskej speleologickej spoločnosti v 1. období jej existencie, som nenašiel na zažltnuté listy papiera so strojopisom troch pesničiek. Autor jednu z nich s názvom Po doline Demänovskej... označil za prvú jaskyniarsku pieseň. Zrejme ju teda zložil skôr ako pesničku Ten Porubský potok, datovanú 30. marca 1952, ktorú nazval piesňou rajec-kých jaskyniarov.

Aké mali Bukovinského pesničky melódie, sa už nedozvieme. Prinášame teda aspoň ich slovnú podobu spolu so zápsmi jaskyniarskych piesní skôr spomínaných autorov. Sú svedectvom, že kras a jaskyne v minulom storočí neboli len objektom, na ktorý sa sústredila objaviteľská vášeň a odborný alebo iný záujem jaskyniarov na Slovensku, ale niektorých z nich inšpirovali aj k tvorbe hudobných či literárnych alebo výtvarných diel.

Po doline Demänovskej...

Text prvej jaskyniarskej piesne
Vojtech Bukovinský
(pred r. 1952)

*Po doline Demänovskej bystrá vodička tečie;
ten jej žblnkot rád počúvam, veď vše mi ona rečie:
Ty, jaskyniar, tu rád blúdiš, svoje srdce zas hľadáš,
nádejaš sa, že ho nájdeš, keď mňa len nablízku máš.*

*A ja takto odpovedám: Demänovka, dobre vieš,
moje blaho že ukrýva dolina, ktorou tečieš;
tie jaskyne – tvoje diela – tú čarovnú majú moc,
srdce moje že zakliali do hlbín, kde večná noc.*

*Po doline Demänovskej bystrá voda preteká;
ten jej žblnkot rád počúvam, je to pieseň odveká:
Ty, jaskyniar, svoje srdce usilovne tu hľadáš,
lebo nikde nenájdeš ho – len tu, kde je jaskýň raj!*

Ten Porubský potok

Pieseň rajeckých jaskyniarov
Vojtech Bukovinský
(1952)

*Ten Porubský potok i kamene biele,
v jeho prúde dievča dve košielky perie.
Komuže, dievčatko, košielôčky perieš
a kde tú veselosť pri tej práci berieš?*

*Jedna z nich je moja, tá druhá milého
a veselosť z toho, že myslím na neho.
Ráno sa vystrojí čisto oblečený
a keď z jaskýň príde, vždy je ublatený.*

*Časom z Dupnej skaly a či zo Sokola
oddýchnuť si vyjde a takto zavolá:
Oper, milá, oper košielku zelenú,
tú som už umazal, čo mám oblečenú.*

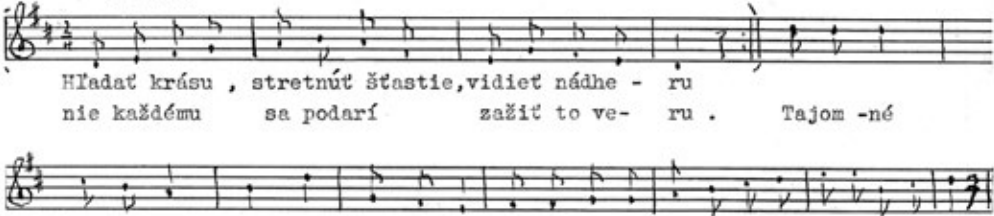
*Ten Porubský potok do Rajčanky tečie,
keď sa popri nábli, i on mi vše rečie:
Chystaj, dievča, chystaj košielku zelenú,
by večer jaskyniar mal ju vyhladenú.*

*Pri práci len spievaj, myslí na milého,
by ho noc vyviedla z jaskýň zas zdravého.
Ten Porubský potok i kamene berie,
v jeho prúde dievča košielôčku perie.*

Hľadať krásu...

Juraj Boško
(pôvodný notový zápis z r. 1960)

Srdečne

Hľadať krásu , stretnúť šťastie, vidieť nádhe - ru
nie každému sa podarí zažiť to ve - ru . Tajom - né
vidí - ny , vekov dejiny , hukot kvapky, tíš temnoty, rokov milio - ny

*Zakliata tisíce rokov je to tíšina,
jak v rozprávke domy, stromy, zlatá krajina.
Tajomné vidiny...*

*Naša vlasť je malá, ale vzácne dary má.
Stovky jaskýň a v nich skvosty svoje ukrýva.
Tajomné vidiny...*

Jaskyniarska

Juraj Boško
(1974)

*Vábne kraje, hory, háje,
tá spoločná naša krása,
čo nádeje nezaveje,
radosť v srdci jasá.
Vrchy, skaly i voda,
tisícich krás príroda.
Žitie krásne, slnko jasné
len mier ľudstvu dá.*

*Nemeškajme, objavujme,
sutinu, zával odstráňme.*

*V bralách zeme krásy chráňme,
v srdciach lásku majme.
Vlasť naša – zem hôr, jaskýň,
riek, lúk, polí i rovín.
Miluj zem tú, osviet cestu
verný rodu syn.*

*Nech vždy pieseň srdca tieseň,
tmu zlú, príznaky zaháňa.
Mysel' bdelá, pravda celá,
nádej – vekov brána.
Svetlo vždy premôže tmu,
zaskvie krásu podzemnú.
Láska vzbudí mier u ľudí,
večnú odmenu.*

Znie nám do krasu srdca zvon

Marián Kvasnička

(súčasný notový zápis)

e mi H7 e mi D

Má ho - ra svo - je po - kla - dy, má v ze - mi taj - nú skrýš pre nás,
Má ho - ra vo - du prie - zra - čnú, prýš - ti do dneš - ka z dáv - ných čias,

a mi e mi C 1. H7

krá - sou náš zá - pas po - hla - dí, tú krá - su ne - kú - piš za pe - niaz.
má moc veľ - kú a zá - zrač - nú, krot - ká je

2. H7 E A E

len keď z nej na - čie - raš. Znie nám do kra - su srd - ca zvon,
Sľúb mu na - ve - ky ver - nost' sil,

E c# mi 1. f# mi H 2. H7 E

s ním sa po - pa - suj, boj sa oň. pre kras si žil.
cieľ je ďa - le - ký,

Má hora svoje poklady,
má v zemi tajnú skrýš pre nás,
krásou náš zápas pobladí,
tú krásu nekúpiš za peniaz.

Má hora vodu priezračnú,
prýšti do dneška z dávnych čias,
má moc veľkú a zázračnú,
krotká je, len keď z nej načieraš.

Znie nám do krasu srdca zvon,
s ním sa popasuj, boj sa oň.
Sľúb mu naveky vernosť sil,
cieľ je ďaleký, pre kras si žil.

Podme, bratia a priatelia,
v hĺbke nájdeme vlastnú tvár.
Nás do tmy osud posielal,
aby sme vyniesli svetla žiar.

Zráz brozí, desí úzky vchod,
priepastné ticho, krehká drť...
Úzkosti potlač v chráme vôd,
stúpaj a premáhaj vlastnú smrť.

Znie nám do krasu srdca zvon,
s ním sa popasuj, boj sa oň.
Sľúb mu naveky vernosť sil,
cieľ je ďaleký, pre kras si žil.

Dá nám krajina v objatí,
dá nám všetko, čo môže dať,
úsmevom úsmev oplatiť,
nehundre nad páskou z výplaty.

Slávme zem, nebo, slnko, vzduch,
slávme vodu a krásny kras.
Lúď ten zápas, ten boj a vzruch,
veď dielo prežije nás i čas.

Znie nám do krasu srdca zvon,
s ním sa popasuj, boj sa oň.
Sľúb mu naveky vernosť sil,
cieľ je ďaleký, pre kras si žil.

Čo nás to láka k tmám

Marián Kvasnička

(súčasný notový zápis)

Čo nás to lá-ka k tmám, kde vo-da vek-mi pre-te-ká, k pod-zem-ným di-vad-
-lám, pre smut-ný po-hľad člo-ve-ka? Len chvíľu za-taj dych
v tých krá-sach ka-men-ných, k srd-cu ze-me je ces-ta d'a-le - ká.
Kým sa kras roz - ví-nie do krá - sy, nú - ti nás s ním
o nás zá-pa - siť. Kým nás má, my je-ho má-me tiež,
lás - kou súď a všet-ko u-ne - sieš.

Čo nás to láka k tmám,
kde voda vekmi preteká,
k podzemným divadlám
pre smutný pohľad človeka?
Len chvíľu zataj dych
v tých krásach kamenných,
k srdcu zeme je cesta ďaleká.

Kým sa kras rozvinie do krásy,
núti nás s ním o nás zápašiť.
Kým nás má, my jeho máme tiež,
láskou súď – a všetko unesieš.

Nedaj si lano z rúk
v hlbokých divých roklinách.
Pred chvíľou vôňa lúk
a potom náhle nový strach.
Do zeme volá ťa
milienka prekliata,
milienka, čo sa v tichu rozpína.

Kým sa kras...

Na núdzu kamarát
nehladá nikdy so ziskom.
Pre teba tisíckrát
dá zbohom šťastiu, svojim snom.
Muž muža neklame,
keď v hlbkách hľadáme,
hľadáme seba v kraji bezženskom.

Kým sa kras...

Svedectvo vody stráž
a stopy nechaj pre vnukov.
Krajinu mení čas,
ktorý nám život ponúkol.
Nech svetlo lampáša
našu zvesť roznáša:
čo všetko videl človek a kde bol.

Kým sa kras...

Benzín, ktorý nesmrdí a nedymí

Bohuslav Kortman

Kedže s benzínom Aspen robím, môžem ho iba odporučiť. Kedysi sme za ranného bezvetria zamorili celú dolinu alebo nás z výfukových plynov bolela hlava a oči. Nový benzín všetko vyriešil, je to ako zážrak prírody. Doma mám niekoľko litrov, tak by som vám z neho daroval na skúšku...

V e-maile, z ktorého som citoval, mi Fero, častý účastník podujatí 12 × jaskyne v Kraskej knižnici v Žiline, poslal aj ďalšie informácie o benzíne, na ktorý ma upozornil pri našom nedávnom stretnutí v knižnici. Ako som zistil, tento švédsky alkylátový benzín sa u nás predáva v predajniach Husqvarny (zoznam predajcov je na www.husqvarna.sk). Dodáva sa v 5- a 25-litrových kanistroch. Pri pájam niekoľko údajov o ňom, lebo ide o palivo, ktoré sa napriek jeho vyššej cene v porovnaní so štandardným benzínom dá výhodne použiť do elektrocentrál so spaľovacím motorom používaných napríklad na pohon vŕtačiek pri prieskumných prácach v teréne i priamo v jaskyniach.

Špeciálny benzín Aspen sa vyrába pre dvoj- i štvortaktné motory. Oproti bežným benzínom distribuovaným na čerpacích staniaciach má viaceré výhody:

- nestráca kvalitu ani pri niekoľkokomesačnom skladovaní a možno ho nechať v nádrži, aj keď sa elektrocentrála, motorová píla atď. dlhší čas nepoužíva,
- nemusí sa miešať zmes s olejom,
- zvyšuje výkon a predlžuje životnosť motora,
- udržiava spaľovací priestor čistý, s menším množstvom usadenín,
- motor sa dá ľahšie naštartovať, má rovnomernejší chod,
- znižuje riziko škodlivého vplyvu na životné prostredie a zdravie človeka.

Štandardný benzín sa vyrába rafináciou ropy a obsahuje množstvo komponentov, ktoré majú negatívny účinok na ľudské zdravie tak pri priamom styku s týmto palivom, ako aj pri dýchaní výfukových spodín. Alkylátový benzín tieto komponenty neobsahuje, lebo sa vyrába syntetickou cestou z čistého plynu, ktorý sa získava pri rafinácii ropy. Výsledkom je veľmi čistý benzín bez škodlivých aromatických uhľovodíkov, benzénu a toluénu, olova, síry a olefinov. Pre nás je dôležité, že podstatne znižuje nebezpečenstvo poškodenia zdravia a ohrozenia prostredia pri dlhšej expozícii benzínovými výparmi a najmä výfukovými plynmi, osobitne v uzavretých priestoroch.

Porovnávacia tabuľka

	Aspen 2-takt/4-takt	Európska norma benzín 95 Natural
Oktánové číslo RON	95	95
Oktánové číslo MON	92	85
Tlak pár	55 – 65 kPa	70 – 100 kPa
Síra	2 ppm	150 ppm
Obsah aromatických uhľovodíkov	0,1 %	30 – 42 %
Obsah benzénu	0,01 %	1 %
Obsah krakových zložiek	0 %	5 – 18 %

V dňoch 9. až 12. septembra 2010 sa konal 38. národný kongres rumunských jaskyniarov. Organizoval ho speleoklub Speodava, miesto konania mestečko Štei (Štej) v oblasti Bihor. Na kongrese sa zúčastnili aj jaskyniari z Francúzska a Poľska, Slovenskú speleologickú spoločnosť reprezentovali jaskyniari zo speleoklubu Cassovia, ktorí sú zároveň aj členmi Rumunskej speleologickej federácie, klubu „Z“ Oradea, a člen SK Nicolaus.

V porovnaní so Slovenskom táto akcia predstavuje Jaskyniarsky týždeň spojený so Speleomítingom. Z jednoduchého dôvodu: Rumunsko je podstatne väčšia krajina ako Slovensko, stretnutia by boli časovo a finančne náročné.

Počas trvania kongresu vládla veľmi dobrá atmosféra aj napriek nepriaznivému počasiu – stále pršalo, ale na to sme si zvykli aj na Slovensku. Každý deň od rána do večerných hodín sa konali exkurzie do okolitých jaskýň a povrchovky. Večer prebiehali prednášky, prezentácie celoročných výsledkov doma aj zo zahraničných expedícií. SSS sme predstavili príspevkami Pavla Kočiša Čaro podzemia – umelecká fotoprezentácia jaskýň podfarbená hudbou, a Michala Danka – prezentácia krásavého rajónu Liptova; jeho odborná prednáška zaujala, odpovedal po nej na viaceré otázky. Návštevníci kongresu si mohli prezrieť aj panelové fotografické prezentácie a mapy novoobjavených významných jaskýň. Po premietaní a prednáškach prebiehali družné diskusie do neskorého večera.

Záverečný deň sa uskutočnili súťaže v zručnosti a ovládání lezeckej techniky, špecialitou bolo prekonávanie úžín na trenažéri. Zo zábavných akcií zaujalo ukladanie prázdnych pivových debničiek pod seba. Súťažiaci bol zabezpečený vrchným istením cez rameno autožeriava. Po zotmení vystúpil folklórny súbor v ľudových krojoch z dedinky Rošia (Rošia). Divákov milo prekvapil a potešil hudbou, spevom, tancom i ľudovými zvykmi.

Zo zábavných sprievodných akcií. Foto: Pavol Kočiš

Ako to býva v Rumunsku zvykom, po oficiálnom ukončení a spoločnej večeri nasledovala divoká diskoteka pre vytrvalcov až do bieleho rána. Potom účastníkov podujatia čakali už len lúčenia, pozvánky, dohody, kde a kedy sa opäť stretneme, pričom najčastejšie bolo počuť slová drum bun – dobrú cestu, la revedere – dovidenia.

Jaskyňa Drăcoia. Foto: Pavol Kočiš

Európska speleologická federácia FSE dáva o sebe vedieť hlavne prostredníctvom svojej jedinej komisie ECPC (komisie na ochranu jaskýň). Jej opodstatnenosť vychádza z faktu, že v celej Európe jaskyne nie sú osobitne chránené. Výnimkou je Slovenská republika so svojím zákonom 543/2002 Z. z., kde sú jaskyne špeciálne uvedené a špeciálne chránené. Mimo Európy majú zákony na ochranu jaskýň viaceré členské štáty USA a Kanady, v USA platí pre jaskyne navyše aj federálny zákon.

Snaha o podobný zákon v rámci EÚ viedla členov komisie ECPC k aktivitám v Európskom parlamente. Tak na jeseň roku 2008 prebehla akcia za prijatie deklarácie na ochranu jaskýň. Napriek tomu, že aktivisti komisie osobne presviedčali europoslancov a rozdali im 1000 balení makarónov s tým,

že rovnako krehká je aj výzdoba v jaskyniach, deklarácia neprešla, pretože ju podpísalo iba 140 poslancov (potrebný počet bol 393). Tohtoročná kampaň na ochranu jaskýň je už lepšie zorganizovaná, trvá podstatne dlhšie a má aj podporu v osobe Janeza Potočnika, slovinského komisára pri EÚ, zodpovedného za životné prostredie, ako aj v Ladislavovi Mikovi, dôležitom českom funkcionárovi v EÚ. Cieľom kampane je zakázať obchodovanie s jaskynnými materiálmi. Na podporu zákazu členovia komisie vypracovali petíciu, ktorú v preklade do slovenčiny uvádzame nižšie. Petíciu podpísalo zatiaľ 21 národných speleologických organizácií v rámci Európy vrátane SSS a pripojili sa aj celosvetové organizácie UIS a ISCA. Ostáva veriť, že na jej základe Európska komisia prijme smernicu a následne Slovenská republika prijme miernejší zákon, než platí v súčasnosti.

Petícia za zákaz obchodovania, importu a exportu jaskynných výplní

Podľa článku 3(b) a (l) Zmluvy zakladajúcej Európske spoločenstvo a Konvencie UNESCO (súvisiace s ochranou svetového kultúrneho a prírodného dedičstva) my, dolu podpísané organizácie, vyzývame zakázať obchod, import a export jaskynných výplní.

Analogicky ku Konvencii o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi pôvodnej fauny a flóry CITES ukazuje sa naliehavá potreba konvencie o neživom svetovom dedičstve. Toto zahŕňa medzi iným aj jaskynné výplne.

Jaskyne a krasové územia sú cezhraničné oblasti, ale legislatíva zaoberajúca sa jaskyňami a ich ochranou sa veľmi líši v jednotlivých členských štátoch EÚ.

Smernica EÚ o miestach výskytu (habitatoch) sa zmieňuje len o netopieroch, ale nie o inej jaskynnej faune. Smernica EÚ o podzemných vodách neberie do úvahy krasové fenomény ako vysoké prietoky a nízku filtračnú kapacitu. S nastupujúcimi klimatickými zmenami a očakávaným nedostatkom vodných zdrojov dôležitosť krasových akviférov vzrastie ešte viac. Až doteraz trvá výrazný nedostatok vedomostí, záujmu a ochrany týkajúci sa jaskýň a krasu v európskom spoločenstve.

Jaskyne sú jedným z najzraniteľnejších systémov vo svete. Sú aj archívom – archívom evolúcie, kultúry, klimatickej a geologickej histórie.

Aby ochrana jaskýň mala význam, musí zahŕňať ochranu jaskynných výplní – inak by to bolo iba ako ochrana obalu knihy bez ochrany jej stránok.

Jaskynné výplne obsahujú speleotémy, fosílie a archeologické nálezy. Speleotémy sú definované ako ľubovoľné prírodné formácie alebo usadeniny minerálov vrátane (ale nielen) nasledujúceho: stalaktity, stalagmity, heliktity, jaskynné kvety, náteky, konkrécie, drapérie, sintrové kôry alebo formácie ílu alebo blata.

Jaskyne, z ktorých boli stalaktity, stalagmity alebo iné speleotémy odnesené, strácajú svoju príťažlivosť a krásu. Okrem estetickú a emocionálnu hodnotu však speleotémy poskytujú aj neoceniteľné vedecké informácie, ako paleoklimatické údaje, ktoré sa rovnako strácajú. Obchod s týmito unikátnymi materiálmi má za následok ničenie krásy a vedeckého významu jaskýň.

Fosílie a subfosílie sa často nachádzajú v jaskyniach a ich neregulovaný zber je nielen stratou pre vedecký výskum, ale môže tiež viesť k významnému poškodeniu jaskyne a jej výplní.

Vo všeobecnosti všetky členské krajiny majú zákony týkajúce sa archeologických objavov. Archeologické lokality vnútri jaskýň nie sú však zvyčajne ľahko viditeľné. Pred začiatkom vykopávok je potrebné, aby experti určili a zhodnotili nálezisko. Aj minimálne zmeny v citlivých častiach jaskyne môžu viesť k úplnej deštrukcii unikátnej archeologickej lokality.

Vedecké výskumy speleotém, fosílií alebo iných jaskynných výplní sa musia vždy redukovať na minimum, aby sa vyhlo nadmerným stratám prírodných vlastností jaskyne. Rozhodnutia vyžadujú starostlivé posúdenie špecializovanými výskumníkmi a poradenstvo od skúsených expertov na kras a jaskyne. Ak by výskum speleotém alebo fosílií vyústil do zničenia odberového miesta, voľba by mala viesť k odstúpeniu od takéhoto výskumu.

Na zabezpečenie ochrany krasových výplní sa majú uplatniť nasledujúce požiadavky:

- a) nijaké speleotémy ani ich fragmenty (aj keď sú už odlomené), fosílie alebo archeologické nálezy sa nesmú vynášať z jaskyne okrem prípadov uvedených v bode c);**
- b) musí sa presadiť zákaz obchodu s jaskynnými výplňami, ich importu a exportu;**
- c) odber vedeckých vzoriek sa musí obmedziť v kvantite a v možných škodách na absolútne minimum. Vedecké prínosy sa majú maximalizovať prostredníctvom konzultácií s odborníkmi na jaskyne.**

Doplňok do adresára SSS

Do adresára SSS uverejneného v Spravodaji 2/2010 sa nedopatrením nedostal Speleoklub Michalovce. Ospravedlňujeme sa a doplníme údaje o tomto jaskyniarskom klube:

Speleoklub Michalovce

predseda Tomáš Pešta

adresa 072 37 Lastomír 185

tel. kontakt, e-mail, www 0902 274 573, tomaspest@gmail.com, www.speleoklubmi.qsh.sk

Red.

12 × jaskyne nielen v Žiline

Bohuslav Kortman

Cyklus prednášok o jaskyniach a jaskyniarstve na Slovensku od začiatku roka organizuje SSS a Krajská knižnica v Žiline s podporou Žilinského samosprávneho kraja (o tomto projekte sme už informovali v Spravodaji 1/2010). V septembri cyklus pokračoval „výjazdovým“ podujatím v Pružinskej Dúpanej jaskyni.

Jaskyňa bola nedávno vyhlásená za voľne prístupnú verejnosti a už v máji si ju prezrelo skoro pol tisíce záujemcov na prehliadke so sprievodným programom, ktorú pre nich pripravili členovia JK Strážovské vrchy. Na septembrovom podujatí ich tiež bolo dosť a domáci jaskyniari sa mali čo obracať, aby stihli odpovedať na mnohé otázky zvedavých návštevníkov. Niektorí z nich patria medzi pravidelných účastníkov jaskyniarskych prednášok a besied v žilinskej krajskej knižnici, kde sa postupne predstavili ďalší slovenskí speleológovia, ako Peter Holúbek, Branislav Šmída, Peter Medzihradský a Bohuslav Kortman. V októbri sa v knižnici premietali jaskyniarske filmy bratov Chmelovcov a iných tvorcov z SSS vrátane filmu Chceš uvidieť šarkana? od jaskyniarov zo Strážovských vrchov, ktorý mal premiéru na tohtoročnom festivale Horomilfest v Považskej Bystrici. Na záver celého cyklu si návštevníci knižnice v novembri vypočujú jaskyniarske pesničky v podaní Kortmanovcov a v decembri je na programe výstava fotografií od Pavla Kočiša Čaro podzemia a fotografií Ivana Pohanku.

Srdečne pozývame širokú verejnosť na 8. časť seriálu

12 x JASKYNE

18. 8. 2010
o 16.00

PODZEMNÉ EVERESTY
beseda so slovenským jaskyniarom,
speleoalpinistom, rekordérom -
PETROM MEDZIHRADSKÝM

Krajská knižnica v Žiline, A. Bernoláka 47 Vstup voľný Peter Medzihradský

Pozvánka na jedno z podujatí v rámci cyklu 12 × jaskyne

Návštevníci pred Pružinskou Dúpanou jaskyňou. Foto: M. Kortman

Z prehliadky Pružinskej Dúpanej jaskyne. Foto: M. Kortman

Speleofotografiu, medzinárodnú súťažnú výstavu fotografií s tematikou jaskýň a jaskyniarstva, ktorá sa koná každý druhý rok v Liptovskom Mikuláši, organizujú Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, mesto Liptovský Mikuláš, Správa slovenských jaskýň a Slovenská speleologická spoločnosť. Tento rok sa uskutočnil už jej 15. ročník.

Už po pätnásty raz poslali do Liptovského Mikuláša svoje fotografie jaskyniari a milovníci jaskýň, ktorí chcú svojim umeleckým videním priblížiť taje podzemia širšej verejnosti. Do súťaže prišlo 54 fotografií od 13 známych i menej známych autorov zo štyroch štátov Európy – Slovenska, Česka, Poľska a Rakúska. Z celkového počtu fotografií porota jednu vyradila pre nesplnenie súťažných kritérií. Fotografie predstavujú rozsahom nevelkú, ale určite zaujímavú kolekciu, ktorá tradične zachytáva sintrovú výzdobu i veľkolepé siene a jaskyniarov pri prieskume. Nechýbajú nádherné zábery s detailmi aragonitových kvetov, brčiek s kvapkami vody, farebných nátekov či štíhlych stalagmitov, pôsobivo je však zachytená aj atmosféra v mohutných dómoch, kde si človek uvedomí ohromnú silu prírodných živlov, ktoré ich vytvorili. Fotografické snímky tak približujú jaskynné priestory nielen očami jaskyniara – prieskumníka a objaviteľa, ale aj v ich neopakovateľnej umeleckej podobe.

Odborná porota v zložení: predseda Zdenko Blažek, členovia Dana Šubová, Bohuslav Kortman, Soňa Ortutayová, Pavol Staník a Ľubomír Zachar

Osamelá. Foto: Pavol Kočíš

River. Foto: Mariusz Burszta

posúdila prihlásené fotografie a ocenila autorov najlepších z nich:

Cena mesta

Liptovský Mikuláš

Pavol Kočíš, Slovensko –
*Pomedzi stalagmity,
A sme došli...,
Pod starým stromom*

Cena primátora mesta

Liptovský Mikuláš

Mariusz Burszta,
Poľsko – *Pagoda, Beginning
River, Mystery*

Cena Správy

slovenských jaskýň

Josef Wagner, Česko –
*V Dóme krystalů na
Krymu, Mléčná chodba,
Stařenka*

Cena Slovenskej speleologickej spoločnosti

Peter Medzihradský,
Slovensko –
*Slovinsko 1, Slovinsko 2,
Slovinsko 3*

Cena Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva

Ota Šimíček, Česko –
*Rudické propadání I a II,
Společňák, Svážná studna*

Cena riaditeľky SMOPaJ

Rudolf Pavuza,
Rakúsko – „Splash“

Vyhlásenie výsledkov,
odovzdanie cien, diplomov a certifikátov sa uskutoční na slávnostnej vernisáži výstavy 26. 11. 2010 o 14.30 v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši. Výstava potrvá do konca roka 2010.

„Splash“. Foto: Rudolf Pavuza

Společňák. Foto: Ota Šimíček

Ponuka literatúry na sekretariáte SSS v Liptovskom Mikuláši

Na predaj

Titul	Cena (€)
Stankovič a kol.: Plešivecká planina. Jaskyne Plešiveckej planiny – svetové prírodné dedičstvo (novinka)	15
Spravodaje SSS do 4/2008 vrátane	1
Spravodaje SSS od 1/2009	2
Šmída a kol.: Velebit	1
Zoznam jaskýň na Slovensku k 31. 12. 1998	0,5
Hochmuth: Mapovanie jaskýň (príručka)	1
Stankovič – Horváth: Jaskyne Slovenského krasu v živote Viliama Rozložníka	3
50 rokov Slovenskej speleologickej spoločnosti (zborník referátov z historicko-odborného seminára)	1
Tulis – Novotný: Jaskynný systém Stratenskej jaskyne (monografia)	3
Kol.: International symposium on physical, chemical, hydrological... 1988 Košice (zborník referátov)	0
Kol.: Na Krakovej holi... P. Hipman (1940 – 1999)	2
Panoš: Karsologická a speleologická terminologie (výkladový slovník)	5
Motyčka: Mezi nebem a podzemím	6
Samolepky, odznaky, plagáty	

Na vypožičanie z knižnice SSS

Časopisy

Staršie čísla Spravodaja SSS
Speleo – časopis ČSS
Jaskinie – poľský jaskyniarsky časopis
Iné zahraničné jaskyniarske časopisy
Iné časopisy s prírodovednou a ochranárskou tematikou

Knižné publikácie

Zoznam jaskýň SR 1998
Zoznam jaskýň SR 2007
Hochmuth: Mapovanie jaskýň
Jakál – Kortman a kol.: Jaskyne a jaskyniari
Kortman – Parma a kol.: W jaskiniach
Tulis – Novotný: Jaskynný systém Stratenskej jaskyne
Novotný – Tulis: Kras Slovenského raja
Kol.: International symposium on physical, chemical, hydrological...
Šmída a kol.: Velebit
Hipman – Hipmanová: Podzemné Everest
Stankovič: Jaskyne Slovenského krasu v živote Viliama Rozložníka
Kol.: Plešivecká planina – atlas krasových javov
Hochmuth: Problémy speleologického prieskumu podzemných tokov na Slovensku
Hochmuth – Soják a kol.: Moldavská jaskyňa v zrkadle dejín
Soják: Osídlenie spišských jaskýň od praveku po novovek

Lalkovič: Ján Majko – životné osudy jaskyniara
 Lalkovič: Jaskynná žena
 Holúbek: Po stopách Džingischána
 Nišponský: V zaplavených hĺbinách pod Tisovským a Muránskym hradom
 Bella: Jaskyne ako prírodné ekosystémy – geoeologický výskum a environmentálna ochrana
 Gaál: Geodynamika a vývoj jaskýň Slovenského krasu
 Proceedings of the 8th International Symposium on Pseudokarst
 Kol.: Jaskyne svetového dedičstva na Slovensku
 Kol.: Dolný vrch
 Zborník zo stretnutia jaskyniarskych umelcov
 50 rokov Slovenskej speleologickej spoločnosti, zborník referátov
 Správa slovenských jaskýň – 30. výročie založenia
 Ochrana ľadových jaskýň, zborník referátov
 Sprístupnené jaskyne, výskum, ochrana a využívanie, zborník referátov
 Výskum, využívanie a ochrana jaskýň 1, 3, 5 – zborník referátov
 Kol.: Slovenský kras – chránená krajinná oblasť, biosférická rezervácia
 Klinda: Chránené územia prírody SR
 Ochrana prírody 2/1993
 Z. Hochmuth: Krasové územia a jaskyne Slovenska, Geographia Cassoviensis 2/2008
 Zborník Oravského múzea 1998
 Korpás: Paleokarst, studies in Hungary
 Příbyl – Ložek a kol.: Základy karsologie a speleologie
 Motýčka: Mezi nebem a podzemím
 Motýčka: Heaven below Earth
 3. národní speleologický kongres – ČSS
 Kol.: Podzemí neznámé, 30 let ČSS ve fotografii
 Kol.: Jeskyně – chráněná území ČR XIV
 Zpřístupněné jeskyně, ročenka 2007, 2008, Správa jeskyní ČR

Podpora edičnej činnosti

Slovenská speleologická spoločnosť chce naďalej vydávať okrem Spravodaja SSS aj ďalšie publikácie a podporovať publikačnú činnosť svojich členov a jednotlivých organizačných zložiek pod hlavičkou SSS. Roku 2011 by mala vyjsť kniha Z. Hochmutha o krasových územiach Slovenska, M. Lalkovič zostavuje bibliografiu Spravodaja SSS, A. Lačný pripravuje publikáciu k výročiu Speleoklubu Trnava (OS Dolné Orešany) a Z. Nišponský knižku Srdce jaskyne.

Záujemcovia o vydanie knižných a iných publikácií vrátane propagačných alebo vzdelávacích materiálov a príležitostných tlačí (kalendáre, kalendáriky, skladačky ap.) s odbornou i praktickou pomocou a príspevím SSS sa môžu obrátiť na sekretariát, členov výboru alebo priamo na predsedu SSS. Jaskyniarskym skupinám a klubom odporúčame využiť na podporu vlastnej edičnej činnosti aj existujúce grantové systémy, a to nielen v rámci štátnych a samosprávnych inštitúcií (ministerstvá, VÚC, mestá a obce).

Netreba zabúdať ani na prezentáciu prieskumnej, dokumentačnej a ostatnej činnosti oblastných skupín a klubov v Spravodaji SSS. Napriek výhodám internetu je táto tradičná, osvedčená forma vzájomnej komunikácie, výmeny poznatkov a skúseností v rámci našej organizácie, ale aj jej reprezentácie na verejnosti stále veľmi dôležitá. Preto neváhajte a píšete o vašich domáciach i zahraničných speleologických aktivitách, publikujte vaše objavy a zážitky, podelte sa o svoje poznatky a názory s ostatnými jaskyniarmi u nás a vo svete prostredníctvom Spravodaja SSS!

Oslavy 60. výročia jaskyniarskeho klubu v Krakove

V poľskom jaskyniarskom časopise Jaskinie č. 1 (58) z tohto roka sa píše o podujatí, ktoré sa uskutočnilo 6. marca 2010 v Krakove pri príležitosti výročia speleologického klubu Sekcja taternictwa jaskiniowego KW Krakow, najstaršej organizácie jaskyniarov v Poľsku. Na pozvanie krakovských jaskyniarov sa na ňom zúčastnili aj piati členovia Slovenskej speleologickej spoločnosti: B. Kortman, O. Miháľová, P. Holúbek, L. Vlček a P. Vaněk. Oficiálnu a „menej oficiálnu“ časť akcie absolvovalo 170 účastníkov z Poľska, Slovenska, Česka, Švédska a Nórska, ktorým organizátori priblížili bohatú činnosť poľských jaskyniarov doma aj vo svete od 50. rokov minulého storočia až po súčasnosť. S krátkou prezentáciou zo Stratenskej a Medvedej jaskyne vystúpila i členka výboru SSS Oľga Miháľová zo SK Slovenský raj.

Poľským kolegom sme zablahoželali k ich jubileu; častou témou spoločných rozhovorov bola aj naša doterajšia, ale najmä budúca vzájomná spolupráca, k priekopníkom ktorej patrí nestor poľskej speleológie Ryszard Gradziński. Jemu a osobitne jeho synovi Michalovi s manželkou ďakujeme za ústretovosť a pohostinnosť, ktorú nám v Krakove prejavili.

Bobuslav Kortman

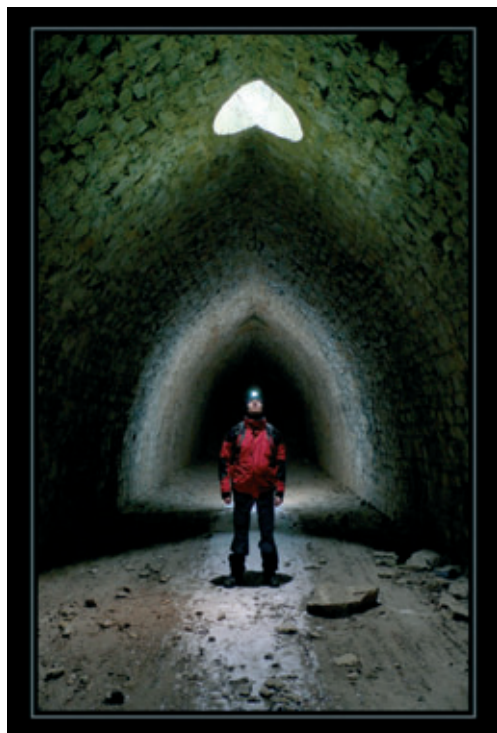
Czech Speleo Photo 2010

V súťaži o najlepšiu speleologickú fotografiu roku 2010 v Českej republike vybrala odborná porota z necelej stovky súťažných fotografií z podzemia tieto víťazné snímky:

v kategórii Speleologická fotografia snímku „Chčije a chčije“ Mareka Audyho, v kategórii Montanistika a historické podzemie snímku „Blízká setkání“ (na obr.) Laca Lahodu a spomedzi reportážnych fotografií v kategórii Ľudia a akcie snímku „Porada“ Martina Škobáka.

Cenu divákov na tradičnom Stretnutí speleológov v Českom krase 22. – 24. októbra získala ďalšia fotografia Martina Škobáka „Kačna jama“. Zvláštnu cenu poroty Nádej roka si odniesli Milan Janata za snímku „Anýzovník vonný“ a Anna Bláhová za snímku „Dejte mi pět minut...“. Cenu základnej organizácie Nyctalus Českého zväzu ochrancov prírody za najzaujímavejšie zobrazenie živej prírody ako súčasti speleologických ekosystémov získala fotografia Laca Lahodu „Obyvatel podzemí“.

Red.

Sedemdesiatnik Milan Obetko

Náš jubilant sa narodil v Dubnici nad Váhom 17. 9. 1940. Už v roku 1963 bol jedným z nadšencov, čo začali svoju pozornosť venovať územiu Mojtiínskeho krasu v Strážovských

vrchoch. Tento rok sa stal aj rozhodujúcim pre jeho ďalšiu jaskyniarsku činnosť. Od roku 1965 sa jej venuje v Jaskyniarskom krúžku pri Dome kultúry ROH v Dubnici n/V. Po valnom zhromaždení Slovenskej speleologickej spoločnosti v roku 1969 sa stáva jej členom a pôsobí v oblastnej skupine č. 17 Dubnica nad Váhom.

Svoju jaskyniarsku činnosť orientuje na prieskum Strážovských vrchov a Bielych Karpát, no väčšinu svojho voľného času trávi v Mojtiínskom krase. V Jaskyniarskom klube Dubnica nad Váhom pôsobí hlavne ako technik a realizátor pri výrobe rozličných lezeckých pomôcok, rebríkov a strojových zariadení na ťaženie materiálu z jaskýň a priepastí. Nemalou mierou prispel a stále prispieva k budovaniu klubovej základne na Mojtiíne.

Napriek pokročilému veku sa svojej záľube jaskyniarstvu venuje aj naďalej a jeho práca v dubnickom jaskyniarskom klube je dosiaľ prínosom, i keď jaskyniarske choroby a útrapy začali nahľadávať jeho pohybové ústrojenstvo. Želáme mu, nech sa mu ich darí prekonávať, aby sme sa s ním ešte dlhé roky mohli spolu stretávať a tráviť príjemné chvíle v spomienkach, ale aj pri plánovaní budúcich aktivít.

*Za JK Dubnica nad Váhom
Jozef Obetko*

Jubilant Janko Kubiš

V lete pri 40. výročí OS Čachtice sme na oslavu pri Hladovom prameni pozvali aj jedného zo zakladajúcich členov našej skupiny Janka Kubiša, ktorý sa 9. októbra dožil sedemdesiatky.

Náš jubilant v rokoch 1978 – 1986 pôsobil ako vedúci oblastnej skupiny. Zúčastňoval sa akcií v Čachtickej jaskyni, Agáčinách, Štepnici, Hladovom prameni... Spolu s inými členmi OS nadviazal spoluprácu s jaskyniarmi z Harmanca a Moravského krasu. Postupne sa zoznamujú s priepastami Slovenského krasu. Tieto exkurzie boli prípravou na náročné expedície do hlbokých poľských jaskýň.

Popri jaskyniarskej činnosti sa venoval turistike. S pribúdajúcimi rokmi sa mu zhoršilo zdravie a na akcie chodí čoraz zriedkavejšie, ale o to viac sa nám snaží odovzdať svoje poznatky z krasu, z jednotlivých jaskýň. Keď sa u neho stretieme, rád spomína na staré časy, na zážitky zo svojho jaskyniarskeho života.

Janko, za všetku prácu, ktorú si za ten dlhý čas vykonal, Ti ďakujeme. Prajeme Ti dobré zdravie, veľa síl a elánu do života...

Jaskyniari OS Čachtice

Živé spomienky na Petra Mrázika a martinských jaskyniarov

V letných mesiacoch tohto roka sa dožil polstoročia Peter Mrázik, martinský jaskyniar, okolo ktorého sa v 70. rokoch minulého storočia združila skupina rovesníkov a nadšencov, ktorá dosiahla z celoslovenského pohľadu zaujímavé výsledky. Keď si s odstupom času vybavíme spomienky na akcie s jaskyniarimi z vtedajšej OS SSS Blatnica na konci 80. rokov, tak sa objavia iba príjemné chvíle. Pravidelné akcie v dvojtyždenných intervaloch do Belianskej doliny vo Veľkej Fatre sa začínali v Martine na parkovisku pri nemocnici buď v sobotu ráno o ôsmej, alebo nočné v piatok o sedemnástej. Vtedy až piati členovia – J. Agricola, M. Bukovský, R. Duchaj, M. Kapolka a P. Mrázik – vlastnili Škody 1000, a tak skupina bola na vtedajšie časy plne motorizovaná. Stretnutia sa začínali dúškom nezabudnuteľného ríbezľového čaju od pani Mrázikovej, Petrovej mamy, a najnovšími vtipmi o vtedajších mocných a ich manieroch. Vládla vždy priateľská atmosféra. Určite nebudem ďaleko od pravdy, keď poviem, že Peter Mrázik bol dokonalý organizátor a každého človeka vedel vyťažiť tak, aby naplno využil jeho fyzické sily, intelekt alebo šikovnosť. Spolu s Rasťom Duchajom, ktorý sa stal o materiál skupiny (napríklad ak sa na akcii zlomilo porisko na poľnej lopatke, tak na nasledujúcej bolo opravené a celá lopatka natretá novou farbou), J. Agricolom a M. Kapolkom, majstrami v učilišti, ktorí vyrobili akúkoľvek potrebnú pomôcku, I. Mažárim, M. Bukovským a J. Vronkom, ktorí dodávali príjemnú atmosféru, zánietenosť a nové nápady, I. Oravcom, predstavujúcim mladú krv, M. Brandejským ako vedúcim skupiny a samostatnou, veľmi ťažko definovateľnou jednotkou J. Kleskeňom tvorili z dnešného pohľadu veľmi sympatický a produktívny kolektív. P. Mrázik ako lesník poznal vtedy všetkých kolegov pôsobiacich v Belianskej a Necpalskej doline, takže problém so vstupom do zákazu vjazdu do veľkofatranských dolín nikdy nebol a o ochrancoch prírody či iných hrozbách pre praktický speleologický prieskum v týchto časoch nikto ani nechyroval.

Zľava M. Bukovský, P. Mrázik a J. Vronka vo svojich jaskyniarskych začiatkoch

Sprava stojí M. Kapolka počas návštevy Jaskyne slobody s turistickým krúžkom

Peter Mrázik ako technicky zdatný jaskyniar pracoval v 80. rokoch 20. storočia ako aktívny člen vtedajšej technickej komisie Slovenskej speleologickej spoločnosti. Z jeho iniciatívy sa rýchlo aplikovali novinky do činnosti skupiny. Napríklad dĺžky sa nemerali pásmom, ale podomácky zhotoveným topofilom. V zásobe skupiny boli korunkové sekáče na osadzovanie nitov v jaskyni, čo bolo na vtedajšiu dobu iba výsadou zvolenských jaskyniarov a niekoľkých ďalších skupín. Skonstruoval nový typ karbidky so strekovačom, ktorá sa nezmazateľne zapisala do histórie jaskyniarskeho osvetlenia. Jeho foto-

časy, ktoré sa už asi nevrátia – veď vo vtedajšej predajnej sieti nebolo možné na speleológiu okrem horolezeckých prilieb, podpulťových lán a karabín Walter nič kúpiť. Kto nemal to šťastie a nemohol si nájsť kanál do Západnej Európy, svietil si podomácky zhotovenými horákmi a poletovanými elektrickými lampami, doma si šil sedačky, pilníkovo lezecké pomôcky či plakety a zošival fáracie či iné montérky na kombinézu.

Skupina jaskyniarov okolo P. Mrázika zorganizovala roku 1982 aj celoslovenský jaskyniarsky týždeň v Gaderskej doline, roku 1988 lezecké dni v Belianskej doline a roku 1994 ďalší

Mladí jaskyniari R. Duchaj a P. Mrázik na jednej z akcií

grafie urobené Flexareťou boli na vysokej úrovni, veď na vtedajší plagát Slovenskej speleologickej spoločnosti sa použil jeho záber z jaskyne Suchá 1. Spolu s J. Agricolum a J. Kapolkom vyrábali rozličné pomôcky, ako zlanovacie brzdy, šplhadlá, nitovačky, kladky, plakety a nity. Od G. Stibrányiho zabezpečil aj strihy na kombinézy a z Hedvy v Prostějove kúpil celý balík červeného utasonu. Každý zo skupiny si na schôdzi odstrihol potrebný kus z látky, Peter mu požičal strih na jeho postavu a zo schôdze sme odchádzali s nastrihanou kombinézou. O jej užitie sa už potom postaral kto ako vedel. Dodnes máme tieto kombinézy poplátané s dierami a patentnými gombíkmi odložené ako spomienku na

jaskyniarsky týždeň v Havranove. Peter bol pre mnohých príkladom, ako sprostredkovať poznatky z praktickej speleologickej činnosti ostatným jaskyniarom, ale aj širšej verejnosti. Jeho články v Slovenskom krase, Spravodaji SSS a iných periodikách sa vyznačovali veľmi dobrou odbornou úrovňou textu, kvalitnou fotografickou, mapovou a inou dokumentáciou, ale nechýbala im ani jazyková správnosť a potrebná „šťavnatosť“.

Dokonca krátky čas pracoval spolu s jedným z nás ako redaktor v martinskom vydavateľstve Osveta, kde vychádzali napríklad aj zborník Slovenský kras, Spravodaj SSS a iné publikácie z oblasti speleológie. Sám zredigoval významnú knižnú monografiu autorov J. Tulisa a L. Novotného Jaskynný systém Stratenskej jaskyne, ktorú vydala Slovenská speleologická spoločnosť roku 1989. Škoda len, že v týchto svojich aktivitách ďalej nepokračoval.

P. Mrázik ako životaschopný jedinec čoskoro vycítil, že hospodárska činnosť môže vyniesť skupine slušné peniaze. Spolu s M. Bukovským vybavili v roku 1988 práce na škárovaní okených výplní bytoviek sklárskym gitom. Počas

jedného poobedia sa tu dalo zavesenému na lane zarobiť viac ako 1000 korún československých, čo bola vtedy asi polovičná mesačná mzda. Skupina sa tak finančne dobre zabezpečila a uskutočnila pod vedením P. Mittera napríklad cestu do hlbokéj kaukazskej jaskyne S. Pan'uchina. No tento blahobyť netrval dlho, prišiel november 1989 a všetko sa veľmi rýchlo zmenilo...

Určite by sa dalo toho popísať o päťdesiatnikoch Petrovi Mrázikovi, ale aj Marošovi Bukovskom, Rašovi Duchajovi či Milanovi Kapolkovi viac, sme však presvedčení, že ešte neprišiel čas zhodnotiť ich jaskyniarske pôsobenie. V mene všetkých jaskyniarov, čo s nimi zdieľali pekné chvíle v podzemí i na povrchu, im prajeme ako ich žiak, resp. bývalý kolega a príležitostný účastník ich jaskyniarskych akcií ešte veľa času a síl na uskutočňovanie svojich cieľov.

*Pre Spravodaj SSS napísali
Peter Holúbek a Bohuš Kortman*

Ospravedlnenie Silvestrovi Votoupalovi

Náš kamarát jaskyniar Silvestr Votoupal, pochádzajúci z rodného kraja Sigmunda Freuda (nar. 19. 8. 1960 vo Frýdku-Místku), určite patrí medzi pozoruhodné osobnosti slovenskej speleológie. Pri príležitosti jeho malého sviatku spojeného s polstoročím existencie medzi nami by som sa mu chcel ospravedlniť. Totiž v jeho článku z roku 1997 sa v príspevku Zpráva o výkopových prácach v jaskyni Líščie diery ve Važeckém krasu na konci uviedla nasledujúca veta: *Výsledkem 4-leté práce na této lokalitě je potvrzení výsledků výzkumů v Borinském krasu – jeskyně vzniká i tak, že se vykope*. Pôvodne znela takto: *...vzniká tak, že se vykope*, ale mne sa zdalo vtedy logické tam doplniť chýbajúce písmeno *i*. Po vyjdení článku tlačou mi to síce Silvoš veľmi nevyčítal, ale spomenul, že sa mu tam to i z jeho pohľadu nepáči. Po rokoch a skúsenostiach viem, že to bola chyba, a preto toto ospravedlnenie. Silvoš, filozoficky založený typ, sa totiž na svet pozerá inak ako prevažná väčšina jaskyniarov. Napríklad v Číne sme navštevovali zaujímavé miesta a on takmer nefotil. Na otázku, prečo si nerobí zábery, iba odvetil: *Já to nepotřebuji, já to mám v srdci*.

Začiatky jeho pôsobenia v jaskyniach na Slovensku siahajú ešte do čias socializmu, keď sa ako zamestnanec JRD Štrba pohyboval po krasovom území Važeckého krasu. Pôsobil tu spolu s priateľmi v Líščích diarach a na lokalite Priepadlé, kde zanechali poctivý kus práce. Jeho jaskyniarsky návrat na Slovensko sa datuje na jeseň roku 1992. Vtedy sme organizovali výskum Jelenej priepasti na Ohništi. Odvtedy systematicky navštevuje túto oblasť s priateľmi a najmä s P. Macečkom, s ktorým tvorí dlhoročný tandem. Rozsah ich práce je asi taký, že je problém iba vymenovať všetky ich aktivity. Pri prieskume sú určite ovplyvnení poznatkami z domáceho Moravského krasu, a tak veľké vydrevené diela budú ešte dlhé roky svedčiť o ľudskom úsilí dostať sa do podzemia Ohništa cez závrť či ventarolu.

Určite ešte nie je čas bilancovať prácu Silvoša v Moravskom krase, Nízkych Tatrách, Slovenskom krase či pseudokrase Beskýd, ale nedá mi nespomenúť jednu lokalitu. V krátkej bezmennej a na prvý pohľad nezaujímavej mrazovej lokalite začal Silvoš s priateľmi kopať. Išlo o miesto, kde by určite nik zo slovenských jaskyniarov nemal záujem zapustiť ani orientačnú sondu. Intuícia však padla na úrodnú pôdu. Najskôr sa v jaskynnom íle našli hydrotermálne kryštály, potom sa po prelomení sintrovej platne objavil prievan. Po stovkách vyťažených vedier z podzemia existuje na Ohništi zaujímavá lokalita s dĺžkou 154 metrov, ktorej dno sa nachádza v hĺbke 50 metrov. Všetci jej hovoria Silvošova diera, no pre skromného a pracovitého Silvoša je to stále Krystalka...

Za slovenských priateľov P. Holúbek

Ampér už není mezi námi

*24. 10. 1945

†26. 5. 2010

Skončil život jeskyňáře a turisty Vlastimila Tomana, kterého jsme všichni znali pod přezdívkou „Ampér“. Vzpomínáme na naše společná poznání a zážitky při desítkách akcí. Na kilometry pěšky, na kolech, v podzemí a v zimě na běžkách. Uměl se radovat a smát – i ocenit ostatní. Vyzkoušel známé i nacházel nové trasy. Byl zdatným turistou. Vysokohorské terény u nás i za hranicemi dokázal vystřídat za jeskyně a se skupinou jeskyňářů putovat tmou v nitru Země. Je málo jeskyňářských skupin na Moravě a Slovensku, kde se s ním nesetkali.

Tři roky jsme jej v jeskyních neviděli, jen občas v Beskydech. Bojoval se zákeřnou a těžkou nemocí. Nevzdával se, povzbuzovali jsme ho, doufali. Nemoc byla silnější a na konci května zesnul ve Pstruží u Frýdlantu nad Ostravicí v kruhu svých příbuzných.

Pátek 28. května 2010 se s ním přišla rozloučit do smuteční síně desítky jeskyňářů z Frýdku-Místku a okolí. Před rakví mezi květinami byla fotografie Ampéra mezi dvěma vápencovými kužely, které objevil v Pružinské Důpné jeskyni ve Strážovských vrších.

Ztratili jsme kamaráda a přítele, AMPÉRE – nezapomeneme!

Kamarádi

Hovančíkovci

V máji a októbri 2010 sme sa navždy rozlúčili s manželskou dvojicou, dlhoročnými členmi Speleologického klubu Slovenský raj Antóniou Hovančíkovou a Františkom Hovančíkom.

Patrili medzi veľmi aktívnych členov klubu. Fero sa prvý začal venovať systematickým mikroklimatickým meraniam v jaskyniach Slovenského krasu. Kus svojho života zanechal v Stratenskej jaskyni. Oba sa pravidelne zúčastňovali na jaskyniarskych akciách klubu. A keď im už fyzické sily dochádzali, starali sa na jaskyniarskych týždňoch o naše žalúdky. Ich nečakaný odchod sa nás hlboko dotkol.

Milá Tonka a Ferko, ďakujeme Vám za chvíle prežité vo Vašej spoločnosti, ďakujeme za nezištnú prácu vykonanú na prospech nášho klubu a spoločnosti. I keď ste odišli, spomienky na Vás zostali v našich srdciach.

*Češť Vašej pamiatke!
Za členov SK SR Ján Tulis*

Summary

The third issue of Slovak Speleological Society (SSS) Bulletin this year begins with the summary of the 51st Caving Week of SSS in Špania Dolina in Veľká Fatra, which was organised by Speleoclub Banská Bystrica and about 100 speleologists from Slovakia, the Czech Republic and Poland participated in it. Karst areas in the district of Banská Bystrica are determined and briefly characterised by J. Schwarz in the following article. A. Lačný describes the karst of Smolenice with several caves not opened to the public in two articles, he also concentrates on speleological research in Malé Karpaty mountains. D. Hutka pays attention to speleological exploration of a technical monument – railroad tunnel near Tisovec. As well, he writes about the history of caving in the area surrounding this town, which is situated in an important karst area, Muránska planina plateau. Historical topic is also presented in P. Derfiňák's article about promoting and advertising of Slovak caves opened to the public (Domica, Dobšinská Ice Cave, Demänovské caves) in the 1930's. An interesting view into the history of "caving song" writing in Slovakia, accompanied by staff notation records is brought by B. Kortman. In the following text, the same author writes about Swedish petrol, which is suitable for use in speleological practice. R. Klema wrote a report about the National Congress of Romanian Federation of Speleology, where also some Slovak cavers participated. The Petition to Stop Trade, Import and Export of Cave Contents, which was elaborated by European Cave Protection Commission of the European Speleological Federation and that will be submitted to the European Commission of European Union, was signed by SSS. The Petition, translated by P. Magdolen is published with the introduction by the same author. In the Bulletin, readers can also find information about the participation of SSS representatives at the celebration of the 60th anniversary of Caving Club in Cracow (Poland), about the competition Czech Speleo Photo 2010, the next volume of an international competitive exhibition of photography Speleofotografia in Liptovský Mikuláš and about other inland events. The magazine is closed by a section about literature at the secretary office of SSS in Liptovský Mikuláš, support of editorial activity and traditional social news.

*Compiled by Bobuslav Kortman
Translated by Dobroslav Kortman*

